ԱՒԵՏԱՒԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒԽՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԺԵ. ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ, ՄԱՅԻՍ 3, 1902 ԹԻՒ 18

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես
Եկեղեցիի Անդամ Ըլլալու Եմ	153
Թղթակիցներու Պատասխանները	154
Օգոստինոս, Հիպպոնի Եպիսկոպոսը	155
Կաթի Ակռաներուն Խնամք	156
Աղթել Հեռագրութեան Գործը	156
Անլեզուք	156
Գիտական Դասախօսութիւն	157
Քարոզ	159
Ընտանիքի Վերլուծումներ	160
Քրիստոնէութիւն Եւ Գիտութիւն	162
Հարի Լաւը Պարտիզակէ	162
Ազդ	162
Հանդէս Քաղաքական	163
Դրամական	164

ԱՒԵՏԱՒԵՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ կը հրատարակուի ամեն շաբաթ օր։

Տարեկան գինն է մայրաքաղաքիս եւ գաւառներու համար կանխիկ 30 դահ. արծաթ, օտար երկիրներու համար 1½ տոլար, կամ 6 շիլին, կամ 7¾ Ֆրանք։ Մէկ թերթի գինն է 30 փարա։ Ամսաթերթին տարեկան գինն է 6 դահ. ամեն տեղերու համար։ Թղթատարի ծախքը խմբագրատունս վրայ է։

Խմբագրատունս վերաբերեալ նամակներ պարտին ուղղուիլ ատ. Տր. Հ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ, իսկ բաժանորդագրատունս վերաբերեալները՝ ատ. Տր. Ն. Գ. ԿՐԻՆ, Ամիրգանեան, Գ. պոյին։

Ա. Ժ. Ի. Մ. Ի. Մխիթարեան Ընկերութեան կողմանէ,
Ն. Գ. ԿՐԻՆ, Տնօրէն
Հ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ, Տնօրէն–Խմբագիր

ԵԿԵՂԵՑԻԻ ԱՆԴԱՄ ԸԼԼԱԼՈՒ ԵՄ

(Պատ. Բաղբէլ Սէյէ)

1.

Քրիստոնեայ Երիտասարդի մը առաջին և կարեւորագոյն հարցումներէն մին Եկեղեցիին հանդէպ իր դիրքին և յարաբերութեան կը վերաբերի։ Ոևէ հաւատակութեան մէջ ուր կը գտնուի անձ՝ Քրիստոնէական նեռասնելի Եկեղեցին արդէն իսկ հաստատուած է հոգեւոր պաշտօնի և երկրպագութեան յատուկ իր կազմակերպութիւններով, և ինչ պարտի ի հարկէ ստիպեալ տեսակ մը դիրք բռնել հանդէպ անոր։ Ամէն մարդ պարտական է Եկեղեցիին անդամակցիլ և անոր գործին մէջ բաժին ունենալ։ Այո, պարտական է։ Բայց "բան մը" հրաժեշտ է երբեմն նախապատրաստել։ Ոևէ ժողովրդի մէջ Քրիստոնէական Եկեղեցին է տեղաբնակ այր և կին հաւատացեալներուն խօսքը։ Խնամեալ ահման մը չէ այս, բայց կը բաւէսա իրողութիւնը չեշտելու թէ Եկեղեցին է Քրիստոսի նկատմամբ նոյն համոզումները և գաղափարները ունեցող մարդոց միաբանութիւն մը։ Հարկաւ անոր միանալու չէ ունէ մէկը որ այդ համոզումները և գաղափարները չունի։ Բայց ամէն ով որ ունի միանալու է անոր։

Սակայն դէռ ատեր չատեր կան որ այս գաղափարէն չեն։ Կ'ըսեն անոնք թէ Քրիստոսի կը հաւատան, զայն կը սիրեն, բայց Եկեղեցիին անդամակցելու պատճառ մը չեն տեսներ, և իրենց դիրքը պաշտպանելու համար զանազան փաստեր մէջ կը բերեն։ Ոմանք կ'ըսեն թէ անդամակցութիւնն անհրաժեշտ չէ, թէ կրնան Քրիստոսի հաւատալ և անոր ծառայել առանց անդամակցելու, կըսեն երբ ուզեն Եկեղեցի երթալ և Եկեղեցիի անդամներուն գործակցիլ, բայց սակայն լոկ ձեւապէս անդամակցութիւնը էական չէ։ Հարկաւ մարդիկ կրնան Քրիստոսի հաւատալ և զայն սիրել առանց անոր Եկեղեցիին անդամակցելու, փոքր ինչպէս մարդիկ կրնային անոր հաւատալ ու զայն սիրել, օրինակ՝ Նիկոդեմոս և Հրեաներու իշխաններէն ուրիշներ, առանց հրապարակաւ զայն դաւանելու մինչ երկրի վրայ կը գտնուէր։ Բայց եթէ այս չանդամակցելու բանաւոր պատճառ է մեկուն համար, բանաւոր է ամենուն ալ համար, և այլևս չմնար տեսանելի Եկեղեցի, այլ միայն մեծ բազմութիւն ծածուկ աշակերտներու։ Թիսբեացին որ աշակերտներուն միաբանութիւնը հաստատեց։ Ըստ երբ մեկուն առ Քիստս հաւատքը և սէրը այնչափ զօրաւոր չեն որ զայն մղեն հրապարակաւ բռնել Քիստսի և անոր Եկեղեցիին կողմը, յայտնի է թէ պզնուագոյն և փիլար տեսակէն չեն անոր հաւանքն ու սէրը։

"Բայց," կ'ըսեն ոմանք, "մենք կըզնանք հրապարակաւ Քրիստոսի կողմը բռնել առանց Եկեղեցիին անդամակցելու, և չենք ուզեր կաչկանդուիլ, ինչպէս պիտի կաչկանդուինք երբ պաշտօնապէս անդամակցինք Եկեղեցիին։" Ուրեմն ամէն Քրիստոնեայ կընայ ամէն օր յայտնապէս իբրև Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտ, և կրնայ նոյն իսկ Եկեղեցւոյ անդամ ըլլալ ու չյայտնապէս իբրև Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտ։ Սակայն ամէն ժողովրդի մէջ Եկեղեցին ըլլալու է նոյն ժողովրդին մէջ գտնուող բոլոր ճշմարիտ Քրիստոնեաներուն հաւաքական մարմինը։ Եւ բանաւոր պատճառ մը չկայ որ մէկը չմիանայ անոր։ Կեանքի մէջ շատ պարտականութիւններ կը սահանձնուին։ Ոմանք կը կազմեն անոր փառքը։

Ոմանք Եկեղեցիին դէմ կը դանգատին և անոր չեն անդամակցիր" ըսելով թէ այսինչ թերութիւնները ունի։ Զոր օրինակ, "շատ կեղծաւորներ և փարիսեցիներ կը պարունակէ իր մէջ։" Բայց այն անձը որ ճշմարիտ Եկեղեցւոյ փրաւկան նպատակներուն համակիր է և անհամակիր ըլլալ կը ձևացնէ նոյնչափ կեղծաւոր է որչափ այն մարդը որ անհամակիր է և համակիր ըլլալ կը ձևացնէ։ Անատարբերութեան և հանդուրժողութեան փարիսականութիւն մը կայ նոյնչափ իրական որչափ կրօնական ամբարտաւանութեան և կեղծիքի փարիսականութիւն մը։ Աշդարև կեղծաւորներ և փարիսեցիներ կը գտնուին թէ՛ Եկեղեցիին մէջ թէ՛ Եկեղեցիէն դուրս։ Ոչ մէկ անձ կրնայ անոնց ընկերութենէն աղատիլ Եկեղեցիին չանդամակցելով։ Աշդարև կրնայ վստահաբար ըսուիլ թէ աւելի կեղծաւորութիւն և փարիսականութիւն կայ Եկեղեցիէն դուրս քան Եկեղեցիին մէջ։ Քրիստոնեայ դրեթէ ամէն ժողովրդի մէջ պատուի տեր, Եկարագրուած ազնիւ և առհասարակ աշխանահատ մարդիկ Եկեղեցիին մէջ կը գտնուին։ Ընդհանրապէս պատկան մարդոց կարգն անցնելու վախճաքով է որ անհատատարիմ ու կեղծաւոր անձեր Եկեղեցիին կ'անդամակցին։ Բայց ատոր, մէր պարտաղանցութիւնները և թերութիւնները ջնջելու համար ուրիշներուն նկարագրին և անհատատարմութիւնը պիտի ամենէն արդիւնաւէտ ընթացքն է։ Եթէ ճշդութիւնն է, այդ աւելի պատճառ է որ ճշմարիտ հաւատացեալ։

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ
[Խմբագրական]

Թղթակից մը Ատանայէ կը գրէ թէ ինք գայթակղեր է 1901 տարւոյ կիրակնօրեայ դպրոցի դասագրքին մէջ կարդալով թէ Ծնունդոց գիրքին առաջին գլուխներուն մէջ յիշուած արարչագործութեան օրերը երկար ժամանակամիջոցներ էին հազարաւոր եւ թերեւս միլիոնաւոր տարիներ տեւող։ Մեր բարեկամը զայդ Աստուածաշունչի ճշմարիտ ուղղութեամբ հասկնալ ըլլալուն հետ անհաչտ կը համարի։ Եւ կ'ըսէ թէ Աստուած իր ամենազօր կառավարութեամբ կրնար մէկ օրուան մէջ կատարել ինչ որ չատ դարեր պիտի պահանջէր այլապէս։ Այս անտարակոյս ճշմարիտ է, բայց չէ այն կերպը որով Աստուած սովոր է գործել։ Ան հաստատած է բնական օրէնքներ եւ այն օրէնքներուն համաձայն կը գործէ։ Թող մեր թղթակիցը միտք պահէ երկրաբանական քայլածանօթ իրողութիւն մը։ Ժայռի խաւերուն, որոնցմէ կը բաղկանայ երկրիս կեղեւը, ամէնէն ստորինը որ քննուած է կենդանական ամէն մնացորդէ զուրկ է, եւ դարը օրուս մէջ կազմուեցաւ այն անկենդան կամ կենսազուրկ դար կը կոչուի։ Անոր վրայ կը գտնուին խաւեր, որոնք կը պարունակեն անասնական կեանքի ամէնէն խոնարհ եւ ամէնէն տարրական ձեւերուն բրածոները եւ անասնական ուրիշ ոչ մի մնացորդ։ Ատոնց վրայ կը գտնուին աւելի բարձր, յետոյ ա՛լ աւելի բարձր, անասուններու բրածոներ պարունակող խաւեր, մինչեւ որ վերջապէս կու գանք այն ժայռերուն, որոնց մէջ մարդկային մնացորդներ կը գտնուին։ Արդ, այս ժայռախաւերուն իւրաքանչիւրին կազմութեան համար տարիներու երկայն շրջան մը հարկ էր Բնութեան ընթացքով։ Աստուած կրնար զանոնք մէկ օրէն ստեղծել, բայց կրնանք վստահ ըլլալ թէ այդպէս չուտ չստեղծեց։ Այն կենդանիները իրենց բնական կեանքը ապրեցան, անոնց մարմինները երկրի վրայ մնացին եւ երկիրը տակաւ ժայռի կարծրութիւն ստացաւ։ Ծննդոց գիրքին պատմութիւնը բացատրելու երկու կերպ միայն կայ։ կա՛մ ըսել թէ իւրաքանչիւր օր երկայն ժամանակամիջոց մը կը ներկայացնէ, կա՛մ ըսել թէ պատմիչը առաւ ընդհանուր զրոյցը, որ աւանդութեամբ հասած էր մինչեւ իր օրերը, եւ թուլատրեցաւ մոլորիլ։ Մեկնիչներէն ոմանք մեկնութեան այս երկու կերպերէն մին, ոմանք միւսը կ'ընտրեն։ Աբարչագործութեան գիրքն է Աստուծոյ գիրքը, այսինքն Աստուծոյ գործին պատմութիւնը։ Աստուծոյ գործին մէկ ուրիշ պատմութիւնն է Աստուածաշունչը։ Զանոնք իրարու համաձայնեցնելու ուրիշ կերպ չկայ, բայց եթէ ըսել թէ արարչագործութեան օրերը երկար ժամանակամիջոցներ էին։

Նոյն թղթակիցը կը հարցնէ թէ արդեօք Յայտնութիւնը մարգարէութեան վերջին դիրքը պիտի ըլլայ։ Ոչ ոք գիտէ։

Ուրիշ թղթակից մը կը հարցնէ թէ առաքեալը Ա Կոր. Թ. 5 համարին «Մի՞թէ մենք իշխանութիւն չունի՞նք քոյր եղող կնիկ մը պտըտցնելու» հարցումով իրեն սեփական կի՞ն մը ըսել կ'ուզէ արդեօք թէ ուրիշ կին մը որ անոր հետ չրջէր անոր սպասաւորելու համար։ Անտարակոյս կ'ուզէր ըսել իրեն սեփական կին մը, ինչպէս յայտնի է կին բառին գործածութենէն եւ Պետրոսի ակնարկութենէն, քանզի գիտենք թէ Պետրոս ամուսնացած էր (Մատ. Ը. 14)։ Եկեղեցւոյ նախնի Հայրերէն չատերու եւ արդի մեկնիչներէն ոմանց կարծիքով առաքեալը ըսել կ'ուզէր կին մը որ իրը չէր, արդի միանձնուհիներէն մէկուն նման։ Բայց այս կարծիքին պատճառն այն էր որ կ'ընդունէին անոնք սա գաղափարը, զոր մենք բոլորովին սխալ կը համարինք, թէ ամուրի վիճակը աւելի սուրբ եւ աւելի ընդունելի է Աստուծոյ քան կանամբի վիճակը։ Առաքեալը չէր ձեռնարկած ցոյց տալ թէ իրեն համար ուղիղ է ամուսնանալ, քանզի այն ժամանակ ոչ ոք կը տարակուսէր ատոր վրայ, այլ Թղթին այն ամբողջ հատուածով ձեռնարկած էր իր իրաւունքը ապացուցանել եկեղեցիէն դրամական աւելի օգնութիւն ստանալու։ Անոր միտքը սապէս կարելի է բացատրել. «Մինչեւ հիմա ամուրի մնացի որպէս զի բեռ չըլլայի եկեղեցիներուն, որոնց համար կ'աշխատէի։ Սակայն միթէ իրաւունք չունի՞մ ամուսնանալու եւ եկեղեցիներէն պահանջելու որ կինս եւ ինքզինքս պահելու չափ դրամ տան ինծի։ Մինչեւ հիմա վրանագործի արհեստս բանեցայ, որպէս զի եկեղեցիներուն բեռ չըլլայի։ Սակայն միթէ իրաւունք չունի՞մ 'չգործելու' եւ եկեղեցիներէն պահանջելու որ պահեն զիս։» Դարձեալ, առաքեալը այնչափ անխելք եւ անխոհեմ չէր որ իր հետ օտար կին մը չրջեցնելով իրրեւ անբարոյական մարդ ամբաստանուելու առիթ տար իր բազմաթիւ թշնամիներուն։

Ուրիշ մը կը հարցնէ թէ, քանի որ Քրիստոսի գալուստէն հաչուելով կը կոչենք ներկայս 1902րդ տարի Տէրունական թուականի, ինչո՞ւ Քրիստոնեայք տարեմուտ չեն նկատեր Դեկ. 25ը, երբ Ծնաւ Քրիստոս։ Պատճառը սա է որ արդի արեւգակնային տարին Քրիստոնեայ կառավարութեան մը ձեռամբ չհաստատուեցաւ, այլ ձեռամբ Ցուլիոս Կեսար կայսեր, որ տոմարը բարեփոխեց։ Ցուլեան առաջին տարին սկսաւ նախ քան Քրիստոս 46րդ տարւոյ Յունվ. 1ին։ Երբ Հռոմայ կայսրութիւնը Քրիստոնէութեան դարձաւ, թուական հաչուելու դրութիւնը չփոխուեցաւ, եւ երբ Գրիգորիոս ԺԳ պապը փոխեց տոմարը, նպատակն էր լոկ ուղղել Ցուլեան տոմարը, որ այն ժամանակ տասն օր պակաս էր։ Գալով Ծննդեան տօնը տարեմուտ ընելու խնդրին, կրնանք ուրիշի մը խօսքերը մէջ բերել։ «Քրիստոսի Ծննդեան օրը կարելի չէ ստուգել Նոր Կտակարանէն, նաեւ արդարեւ ուրիշ տեւէ աղբիւրէ։ Առաջին երեք դարերու եկեղեցական հայրերը չեն յիշատակեր տեւէ մասնաւոր տօն Ծննդեան։» Բայց թէեւ չկրնանք որոշել թուն օրը եւ չկրնանք գիտնալ թէ ցայն գտա՛ծ ենք թէ ոչ, լաւ է տարին անգամ մը մասնաւոր տօն կատարել Քրիստոսի Ծննդեան համար։

Ուրիշ մը կը խնդրէ որ բացատրենք թէ ինչո՞ւ կ'ըսուի որ Քրիստոսի Ծնունդը Քրիստոնէական ձանչցուած թուականին սկիզբէն չորս տարի առաջ տեղի ունեցաւ, այսինքն թէ Քրիստոս Ծնաւ 1906 տարի առաջ, ոչ թէ 1902 տարի առաջ։ Անոր Ծննդեան տարին չկրնար բացարձակապէս որոշուիլ, բայց Հերովդէի մահը, ըստ Յովսեպոսի, տեղի ունեցած է նախ քան Քրիստոս Հրդ տարւոյ Զատիկէն առաջ, եւ Հերովդէի մահուան ժամանակ Յիսուս մանուկը եգիպտոսի մէջ էր։ Գիտենք նաեւ թէ Յովհաննու Մկրտչի պաշտօնէութիւնը սկսաւ Տիբերիոս կայսեր իշխանութեան տասնըհինգերորդ տարին (Ղուկ. Գ. 1) եւ թէ Քրիստոս Յովհաննէս քանի մը ամսու միայն պզտիկ էր։ Քրիստոսի պաշտօնէութիւնն սկսաւ երբ Քրիստոս երեսնն տարեկան (Ղուկ. Գ. 23) էր, եւ հաւանական չէ որ Յովհաննէս իր պաշտօնէութիւնն սկսած ըլլայ աւելի պզտիկ տարիքի մէջ, քանզի 30ը չափահասութեան տարիք կը համարուէր Հրեաներուն մէջ։ Եթէ ենթադրենք թէ Քիստոսի պաշտօնէութիւնը սկսաւ իր կարապետին պաշտօնութեան երկրորդ՝ այսինքն Տիբերիոսի իշխանութեան 16րդ տարին, դարձեալ Քրիստոսի Ծնունդը տեղի ունեցած կ'ըլլայ նախ քան Քրիստոս իրը 4ին։ Երանոսի, Տերտուղիանոսի եւ Եւսեբիոսի յայտարարութեամբ ալ թէ Քրիստոս Ծնաւ Օգոստոս կայսեր իշխանութեան 41րդ տարին՝ Քրիստոսի Ծննդեան թուականը կ'ըլլայ նախ քան Քրիստոս 3րդ տարին։

Ինչո՞ւ Բողոքականները պահոց չաբաթները չեն պահեր, կը հարցնէ ուրիշ մը եւ մէկ կը բերէ Գոր. Իէ. 9 համարին «Ծոմին ատենն ալ անցած ըլլալով» ասացուածը, նաեւ սա իրողութիւնը թէ նախնի եկեղեցւոյ եկեղեցական ժողովներէն ոմանք քառասնօրեայ պահքը պատուիրած են։ Գոր. Իէ. 9 համարով ակնարկուածը Հրէից քաւութեան ծոմն էր, ոչ թէ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէկ պահքը։ Տեղի կ'ունենար քաւութեան մեծ օրուան առիթով, որ կու գար Սեպտեմբերի վերջերը կամ Հոկտեմբերի սկիզբները։ Պատճառ մը չկայ որ Հրէական ծոմերը պահենք, ինչպէս պատճառ մը չկայ որ Հրէական ուրիշ արարողութիւններ կատարենք։ Գալով նախնի եկեղեցական ժողովներու եւ սինոդներու որոշումներուն, Բողոքականները պարտաւորիչ չեն համարիր զանոնք։ Ան ժողովները յարգանաց արժանի են, բայց մենք անոնց որոշումները կը համարինք գործ մարդկան, որոնք բարի ըլլալով հանդերձ սխալական էին։ Հետեւապէս, ըստ Բողոքականներու, անոնք իրենց արժանիքին համեմատ կշռուելու են, եւ բարի ու ճշմարիտ երեւցածներն ընդունուելու եւ մնացածները մերժուելու են։ Բողոքականները չեն դատապարտեր ծոմապահութիւնը։ եթէ մէկը իր հոգեւոր կեանքին համար օգտակար կը գտնէ օր մը ծոմ պահել, թող պահէ։ եթէ եկեղեցի մը լաւ կը համարի ծոմի եւ աղօթքի օր մը սահմանել, թող սահմանէ։ Բայց քառասնօրեայ պահքը հիմնուած չէ Նոր Կտակարանի յատուկ պատուէրի կամ օրինակի մը վրայ։ կը հաւատանք թէ մարդիկ կան, որոնք պահոց օրերը այնպէս կը գործածեն որ հոգեւորապէս կ'օգտուին անոնցմէ։ Բայց Քրիստոնեայ եկեղեցիներու աղետաբեր մեծ բաներէն մին եղած է արտաքին ծէսերը ներքին հոգեւորութեան տեղը դնել։ Պէտք եղածը աւելի ծոմ կամ պահք չէ, այլ աւելի գործ սիրոյ եւ ողորմութեան, աւելի անձնուրացութիւն եւ աւելի ջանք այնպէս մաքուր ու սիրալիր կեանք մը վարելու որպէս Քրիստոս վարեց։ Այս թղթակցին միւս հարցումը թէ ինչո՞ւ մեր Աստուածաշունչին մէջ ընդունուած չեն անկանոն գիրքերը՝ այնչափ ընդարձակ է որ չենք ուզեր այժմ անոր պատասխանել։

Ուրիշ թղթակցի մը կ'ըսենք թէ Տէրունական Աղօթքը Քրիստոնեայ սրտի մը բաղձանքներն յայտնելու չատ յարմար աղօթք է։ Զենք գիտեր թէ թղթակիցն ինչ ըսել կ'ուզէ «Սք. Հոգւոյն օրն է եւ Տէր Յիսուսի անունով չէ» խօսքով։ Քրիստոս զադրած չէ իր եկեղեցիին գլուխն ըլլալէ։ կը սիրէ, կ'առաջնորդէ, կը փրկէ եւ պիտի փրկէ զայն մինչեւ ժամանակի վերջը։ Աղօթք մատուցուելու է անոր եւ մատուցելու է անոր անունով եւ պէտք ունինք «Քու Թագաւորութիւնդ գայ» աղօթելու մինչեւ որ Աստուա-

ծոյ կամքը իրականապէս ըլլայ ինչպէս երկինքը հոյնպէս եւ երկրի վրայ։ Պէտք ունինք «Մեր ամէն օրուան հացը այսօր մեզի տուր» աղօթելու, մինչեւ որ ալ մարմնական կարօտութիւններ չունենանք։ Պէտք ունինք «Ներէ մեզի մեր մեղքերը» աղօթելու, մինչեւ որ ալ մեղք չունենանք ներուելու։ Մենք ամէն օր կ'ըսենք Տէրունական Աղօթքը եւ կը ղղանք թէ անոր Աստուածային հեղինակի գործ ըլլալուն մէկ ապացոյցը սա է որ ամէն գարու մէջ Քրիստոնէի սրտին ամէնէն խորին փափաքները կ'արտայայտէ զմայլելի հմտութեամբ։

ՕԳՈՍՏԻՆՈՍ, ՀԻՊՊՈՆԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ

Նախնի Եկեղեցւոյ բոլոր հայրերուն մէջ ոչ ոք այնքան մեծ եւ տեւական ազդեցութիւն ըրաւ որքան ըրաւ Օգոստինոս, որ ծնաւ Թակասթի մէջ եւ մեռաւ Հիպպոնի մէջ։ Այս երկու քաղաքները այն գաւառին մէջ կը գտնուէին որուն կը վերաբերէր Կիպրիանոս։ Տասնըչորս տարուս փոքր էր իր բարեկամէն Ամբրոսիոսէ, եւ ծնած էր 354ին։ Օգոստինոսի մանկութեան կեանքը չատ քիչ կը խոստանար թէ պիտի ըլլար անիկա եկեղեցւոյ հայրերէն մին կամ մինչեւ իսկ բարի մարդ մը։ Աչակերտեցաւ ճարտասանութեան վարժապետի մը, որ դէշ ազդեցութիւն ըրաւ իր ոճին վրայ։ Որդեգրեց արտառոց գաղափարները Մանիքեցւոց, որոնք կ'ուզէին հաւատացնել թէ չարն ու բարին երկու հաւասար սպէս յաւիտենական սկզբունքներ են։ Հակառակ աղօթքներուն եւ բարի կեանքին իր մօր Մոնիքայի, որ ամէնէն բարի կիներէն մէկն էր, մոլեկան ճամբաներու հետեւեցաւ, եւ ժամանակ մը թուեցաւ թէ ինքզինք տուած էր զուարճութեան եւ փառասիրութեան։ Բայց մօրը աղօթքները պարապը պիտի չերթային։ Աստուած չթողուց զանիկա բոլորովին որ չարունակէր մեղքի մէջ, եւ կանչեց լաւագոյն կեանքի մը այլեւայլ եղանակներով, որոնց մէկ քանին չատ տնհաւանական էին։ Առաջինն էր անոր կարգալը հռետորական արուեստին վրայ Կիկերոնի մէկ ճառը, որ հիմա կորսուած է։ Երկրորդն էր Պղատոնի դպրոցին փիլիսոփայութեան ուսումնասիրութիւնը, որով կարողացաւ տեսնել Մանիքեցւոց ուսման մոլորութիւնը։ Ի վերջոյ Ամբրոսիոսի ազդեցութիւնը գարձուց նժարը։ Օգոստինոս Ամբրոսիոսէ աւելի զօրաւոր մտքի տէր էր. բայց Միլանի եպիսկոպոսին ազնիւ եւ անկեղծ նկարագիրը այնպիսի զգացում մը տուաւ անոր աւետարանին ճշմարիտ ըլլալու մասին, որ Ամբրոսիոսի քարոզները ախորժով մտիկ կ'ընէր, ուրախութեամբ կը լսէր անոր երգերուն, եւ խնդրեց անկէ որ դինք Եկեղեցին ընդունի մկրտութեամբ։

Օգոստինոսի նախկին պատմութիւնը բնաւ պէս ներգործեց անոր ամբողջ կեանքին վրայ։ Կարողացաւ զանիկա տեսնել յստակօրէն ինչ ինչ ճշմարտութիւններ զորոնք պիտի չտեսնէր ուրիշ կերպով։ Ամէնէն առաջ տեսաւ խորապէս իր սրտին մեղանչականութիւնը, երբ նայեցաւ ետ այն տարիներուն վրայ որոնց մէջ հակառակած էր Աստուծոյ առաջնորդութեանը եւ իր մօր աղօթքներուն։ Երբ տեսաւ թէ Աստուած ինչպէս ամէն պարագայի մէջ կը բերէր զինք ուղիղ որոշման, զգաց իրականութիւնը եւ հարկը Աստուածային չնորհքին, ինչպէս քիչեր Պօղոս առաքեալէն հետէ կը թուի թէ զգացած էին։ Անոր փորձառութիւնն ալ ունեցաւ սա արդիւնքը որ զանիկա վստահացուց թէ հաւատքը բաւական է ամէն պարտականութեան համար զոր Աստուած կրնար դնել անոր վրայ։ «Տուր ինչ որ կը հրամայես, եւ հրամայէ ինչ որ կ'ուզես,» կ'աղօթէր։ Անոր երկարատեւ փորձը, որ էր ջանալ երջանկութիւն գտնել աշխարհի մէջ առանց նախ զԱստուած գտնելու, հաւոզեց զանիկա թէ մարդիկ եւ ոչ մէկ տեղ խաղաղութիւն կ'ունենան, բայց եթէ որդեգրուելով, որով կը զգան Աստուծոյ սիրալիր հայրութիւնը։ «Դուն զմեզ քեզի համար ստեղծեցիր, եւ մեր սիրտերը չեն կրնար գտնել հանգիստ մինչեւ որ չհանգչին քու մէջդ,» կ'աղաղակէր։

Միլանէ ետ եկաւ Ափրիկէ 388. Տ. 395, եւ նախ կարգուեցաւ եպիսկոպոսի (կամ հովիւի) օգնական, եւ յետոյ եպիսկոպոս Հիպպոն փոքրիկ քաղաքին, ուր անցուց իր օրերուն մնացած մասը։ Անոր գրութիւնները, գարձի ժամանակէն սկսելով, ընդարձակօրէն կը կարգացուէին, եւ անոնց միջոցաւ ճանչցուեցաւ իրրեւ իր ժամանակի անձնապէս ազդեցութիւն ունեցող մեծագոյն մարդը։ Անոնցմէ քանի մը հատին մէջ, մանաւանդ Ըաղէն Աստուծոյ գիրքին մէջ, կը պատասխանէ այն առարկութիւններուն զորոնք տակաւին յառաջ կը բերէին կռապաշտները Քրիստոնէութեան դէմ, մանաւորապէս անոնց այն գաղափարին դէմ թէ այն ժամանակ պետութեան վրայ եկած արկածներուն ու թշուառութիւններուն պատճառն է աստուածներուն բարկութիւնը նոր կրօնքին դէմ։ Ուրիշ գրութիւններն են անոր նախկին բարեկամներուն, Մանիքեցւոց, դէմ եւ ուրիշներ՝ Ափրիկէի Դոնատեաններուն դէմ։ Այս Դոնատեանները կուսակցութիւն մըն էին որ եկեղեցիին միւս մասէն զատուած էին այդ ժամանակէն իրր դար մը առաջ, վասն զի կը կարծէին թէ բաւական խիստ ընթացք չբռնուեցաւ այնպիսիներու դէմ որոնք ուրէք կերպով տեղի տուած էին հալածանքի ժամանակներ։ Օգոստինոս զժբաղդաբար անոնց գաղափարներուն դէմ գրելէ աւելի բան ըրաւ, խորհելով թէ ճշմարիտ եկեղեցի մը կատարեալ պէս մաքուր եկեղեցի մը պէտք է ըլլայ։ Իր վճիռը տուաւ թէ քաղաքական կառավարութիւնը իրաւունք ունի գանոնք եկեղեցւոյ միւս մասին հետ միանալու բռնադատել, եւ այսպէս իր անունին մեծ հեղինակութիւնը միացուց այն գէշ գաղափարին թէ մարդիկ կըրնան բռնադատուիլ ուղիղ գաղափարներ ընդունելու։ Անոր բոլոր վիճաբանութիւններուն ամէնէն չահեկանն է այն որ ծագում առաւ վերոյիշեալ աղօթքէն։ Անիկա կը գտնուի անոր Խոստովանութիւններուն մէջ, որ անոր ամէնէն չահեկան գիրքն է եւ զոր գրեց իրր 397ին։ Այս գիրքին մէջ ընդարձակօրէն կը գրէ իր կեանքին պատմութիւնն Աստուծոյ առջեւ, փառաւորելով զԱստուած բոլոր այն ողորմութեան եւ մարդասիրութեան համար զորոնք ընդունած էր։ Աղօթքին ծանօթացաւ Պեղագիոս անուն Բրիտանացի կրօնաւորը, եւ քննադատեց զայն, համարելով թէ անիկա կը նշանակէ թէ մարդիկ ազատ գործօղ էակներ չեն, եւ բան մը ընելու չեն իրենց անձերուն փրկութեանը համար։

Ճիշդ ինչպէս որ Արիոս կը ջանար հաստատել հերձանոսական տեսակ մը աստուածաբանութիւն՝ Երրորդութեան պաշտօնին տեղ, նոյնպէս Պեղագիոս հիմա կը ջանար հաստատել հերձանոսական գաղափար մը մարդկային կամքին եւ նկարագրին Աստուածային չնորհքին եւ բարութեան հետ յարաբերութեան մասին։ Կիկերոն իր Տրամախօսութիւններէն մէկուն մէջ կը չօշափէ սոյն այս նիւթը։ Կը ներկայացնէ Հռոմայեցի մը որ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ սա իրողութեան թէ մարդիկ չնորհակալութիւն կը մատուցանեն աստուածներուն արտաքին ամէն տեսակ բարիքներու համար, զոր օրինակ առատ հունձքերու համար, բայց թէ ոչ ոք աստուածներուն չնորհակալ կ'ըլլայ իր առաքինութիւններուն համար։ Եւ իրաւամբ, վասն զի մինչ արտաքին օրհնութիւններ աստուածներուն պարգեւեն են, մարդուս առաքինութիւնները բուն իրենն են։ Այս նիւթին նկատմամբ հեթանոսական տեսութիւնը այնքան բնական էր աշխարհի մը մէջ որ հեթանոսութենէ դեռ նոր գարձած էր աւետարանին, որ Օգոստինոսի դժուար գործ մը եղաւ ճշմարտութիւնն ընդունիլ տալ։ Պեղագիոս Հռոմ գնաց, երբ Օգոստինոս անոր անկարելի ըրաւ ունէ պաշտպանութիւն գտնել Ափրիկէի մէջ, եւ թէպէտ Իննովկենտիոս Պապը Օգոստինոսի տուաւ իրաւունքը, սակայն անոր յաջորդը Զոսիմոս Պապը յայտարարեց թէ Պեղագիոսի վարդապետութիւնը ուղղափառ է։ Արեւելեան եկեղեցին ալ Պեղագիոսի կողմը բռնեց Դիոսպոլիսի Սինոդին մէջ։ Բայց ի վերջոյ Օգոստինոսի վարդապետութիւնը տիրեց։ Եպիսկոպոսական ժողովներուն կոչուածն է այն, զոր կ'ընդունին բարեկարգեալ եկեղեցիները։ Այն վարդապետութիւնը դատապարտուեցաւ Հռոմայ եկեղեցիէն ժէ. դարուն մէջ հակառակ Իննովկենտիոս, Կելեստինոս եւ ուրիշ վաղեմի Պապերու որոնք անոր ինպատ վճռեցին։ Լուտեր ընդունեց զանիկա, բայց այն կը մերժուի Լուտերականներու չատէն։ Կ'ուսուցուի եպիսկոպոսական եկեղեցւոյ Ծօղուածներուն մէջ, բայց այդ եկեղեցիին հասարակութենէն քիչեր կ'ընդունին զանիկա։

Օգոստինոս չէր ուրանար մարդկային ոեռին բնական ազատութիւնը. բայց կը պնդէր թէ մեղքը գերած է մարդկային կամքը, եւ թէ ոչ ինչ բայց միայն Աստուծոյ չնորհքը կարող է ազատագրել զայն։ Կ'ուրանար թէ մարդիկ ունէ աստիճանաւ կրնան բարի ըլլալ առանց Աստուծոյ։ Բայց մարդկային սեռը չիջեցուց լոկ պուպրիկներու աստիճանին, որոնք պատասխանատուութիւն չունին։ «Եթէ ազատ կամք չկայ,» կ'ըսէր, «իրկելու մարդ չկայ, եւ եթէ Աստուծոյ չնորհքը չկայ, չկրնար ըլլալ փրկութիւն։» Ինչպէս էր Կիպրիանոս իր օրուան մէջ, եւ ինչպէս էր Ամբրոսիոս Միլանու եպիսկոպոսը, Օգոստինոս իր գարու եկեղեցիին գլխաւոր ուսուցիչը եղաւ, չատ նսեմացնելով Հռոմայ այդ ժամանակուան եպիսկոպոսները, թէպէտ անոնցմէ ոմանք կարողութեան տէր անձինք էին։ Անիկա այսպէս էր, ոչ թէ իր գիտնականութեան համար, վասն զի իր բարեկամը Հերոնիմոս աւելի գիտուն էր, ոչ ալ իր պերճախօսութեան համար, այլ սրբազան խրերու վրայ իր խորհուրդներուն խորութեանը համար որոնք իր Քրիստոնէական փորձառութեան արդիւնքն էին։ Մարդիկ կը զգային թէ Օգոստինոս կը խօսէր սրտէ մը որ մեղքի խոր վշտի մաքրարար կրակներու մէջէն անցած էր, եւ թէ ուրախացած եւ հաւատքով լի էր Աստուածային ողորմութեան նկատմամբ ունեցած փորձառութեանը պատճառաւ։ Անոր ազդեցութիւնը դարերով մնաց առաքեալներէն ետքը եկած ունէ ուրիշ ուսուցչի ազդեցութենէ աւելի։ Անոր «Խոստովանութիւնները» եկեղեցւոյ բարեպաշտական մեծ դիրքերէն մին եղաւ, եւ տակաւին կը կարգացուին ամէն անուններէ եղող Քրիստոնեաներէ։ Բարեկարգիչները անոր հեղինակութեան պատկառ կը կենային աւելի քան ուրիշներու որոնք երեցան առաքեալներէն ետքը։

ԿԱԹԻ ԱԿՈՒԱՆԵՐՈՒՆ ԽՆԱՄՔ

Քիչեր կը խորհին թէ ի՛նչ կարեւոր դեր կը կատարեն ակռաները առողջութիւնը պահպանելու մասին։ Ամէնս ալ գիտենք թէ կեանքը կը պահուի մեր ընդունած կերակուրին չնորհիւ։ Գիտենք նաեւ թէ կերակուրը պէտք է որ մարսուի կազմութեան մէջ ընդունուելէ եւ նոր հիւսկէնի փոխուելէ առաջ։ Այս մարսողութիւնը տեղի կ'ունենայ մարմնին մէջ մարսողական այլեւայլ հեղանիւթներու գործողութեամբ։ Բայց կերակուրը պէտք է որ մանրուի եւ ազացուի ակռաներուն միջոցաւ, այս հեղանիւթներուն կերակուրին ամէն մէկ մասերուն դպչելէն առաջ։ Եւ առանց ծառայութիւն մատուցանելու կարող ակռաներու, մարսողութեան այս առաջին գործողութիւնը չկրնար պատշաճապէս կատարուիլ։ Եթէ ակռաները այսքան կարեւոր են, անոնց պահպանութիւնը անտարակոյս այնպիսի խնդիր մըն է, որուն համար կ'արժէ քիչ մը նեղութիւն յանձն առնել։ Բայց անոնք կրնան պահպանուիլ կանուխ սկսելով եւ չիտակ կերպով սկսելով միայն։ Ծնողք շատ մէտ են իրենց զաւակներուն առաջին ակռաներուն հանդէպ անփոյթ գտնուելու։ Գիտեն թէ այդ ակռաները պիտի իյնան ժամանակին, ի՛նչ խնամ ալ տարուի անոնց, ուստի իրենց չիմարական կը թուի լեցնել զանոնք եւ կամ մասնաւոր աշխատութիւն տալ զանոնք երկարատեւ ընելու համար։ Բայց կան շատ մը տճեւ բերաններ որոնք կը վկայեն այդ տրամաբանութեան սխալ ըլլալուն։ Կաթի ակռաները պէտք են ծնայուն ակռաներուն տեղ պահելու համար, եւ եթէ անոնք ժամանակէն առաջ իյնան, ծնօտը չկրնար աճիլ պատշաճօրէն, եւ նորաբոյս ակռաները այնպէս պիտի ամբոխին, որ մէկ կողմ պիտի դառնան եւ կամ գծէն դուրս պիտի ելլեն։ Նաեւ մանուկին կերակուրը պէտք է որ ծամուի, ինչպէս չափահասներունը, եթէ անոր կեանքը պարտի ազատ մնալ դժուարամարսութենէ։ Եւ ի վերջոյ, ծնայուն ակռայի համար, մանուկը պէտք է որ կանուխ վարժուի բերանը մաքուր պահելու։ Երբ ակռաները կ'ելլեն, պէտք է որ կանոնաւորապէս մաքրուին կակուղ լաթով եւ տաք ջրով։ Եւ մանուկը բաւական մեծցածին պէս, պէտք է որ ունենայ ակռայի պզտիկ վրձին մը, եւ սովորի գործածել զանիկա օրը երկու անգամ։ Այս պիտի օգնէ փափուկ ակռան փտելէ ղերծ պահելու, բայց մանաւանդ մանկան մէջ պիտի տպաւորէ բերանը մաքուր պահելու բարի սովորութիւնը, եւ պիտի սորվեցնէ առողջապահական ունակութիւններ որոնք զանիկա բարւոք կացութեան մէջ պահելու պիտի նպաստեն իր բոլոր կեանքին մէջ։ Եթէ հակառակ տարուած խնամքներու, կաթի ակռաները սկսին փտիլ, պէտք չէ հանել զանոնք, այլ՝ լեցնել, այնպէս որ պահուին իրենէ մինչեւ որ ծնայուն ակռաները պատրաստ ըլլան դուրս ելլելու։ Մանուկին ակռաները աղէկ է որ տարին մէկ երկու անգամ զննուին ատամնաբոյժէ, այնպէս որ ակռաներուն աղտերը մաքրուին եւ փտիլ սկսող ոեւէ կէտ տեսնուի եւ դարմանուի։

ԱՆԹԵԼ ՀԵՌԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Լուր կու գայ Լոնտոնէ թէ Մարքոնիի Անթել Հեռագրութեան ընկերութեան մէկ ժողովին մէջ որոշուած է Ովկիանոսին վրայէն բառեր եւ խօսքեր հաղորդել փորձարկութիւններու յաջորդ շրջանին մէջ։ Մարքոնի, որ ներկայ էր այդ ժողովին մէջ, յայտարարեց թէ չկայ բան մը որ արգելէ իր ընկերութիւնը աւելի յայնաբար ներմուծելէ ծովու վրայ կատարուելիք հեռագրական հաղորդակցութեան դրութիւնը։ Ներկայիս մէջ Մարքոնիի դրութիւնը իրրեւ օժանդաստուն նաւերու վրայ կը գործածուի։ Իր քսանը-հինգ ցամաքային կայաններ հաստատուած են։ Վայրկեանը իր քսանուերկու բառ ընդունուած է։ Ընդծովեայ պարաններուն գործը ասկէ շատ աւելի արագ չըլլար։ Անոր կանոնաւոր դրութիւնով(*) Մարքոնի կը յուսայ թէ պիտի ապահովուի բացարձակ գաղտնապահութիւն, որուն թերութիւնը անթել հեռագրութեան ուղղուած ամէնէն ահռելի քննադատութեան փաստերէն մին եղած է։ Մարքոնի այնքան վստահ է թէ վերջնապէս պիտի յաջողի այս վախճանը ձեռք բերել, որ ասպարէզ հրաւիրած է հրապարակաւ Սըր Ուիլիըմ Փրիսը եւ Փրոֆ. Լոճը (որոնք երկուքն ալ քաջածանօթ հետազօտիչներ են քննութեան միեւնոյն դաշտին մէջ) իր անթել հեռագրութեամբ ղրկուած լուրը գաղտագողի առնել։ Գերմանիոյ մէջ անթել հեռագրութեան Սլապի–Սրքօ դրութիւնը, որ Մարքոնիի դրութեան մէկ եղանակաւորութիւնն է, արագութեամբ կը ներմուծուի հիմա։ Գերմանիոյ Նաւային Վարչութիւնը որոշած է անթել հեռագրութեան կայաններ հաստատել ամբողջ Գերմանական ծովեզերքը։ Մինչեւ ներկայ ժամանակս Գերմանական երեսունուերկու մարտանաւերու մէջ հաստատուած են Սլապի–Սրքօ կազմածները։ Այս թիւը չուտով քառասունի պիտի բարձրանայ։ Գերմանիոյ մէջ կ'ըսուի թէ Փրոֆ. Սլապիի եւ անոր մտերիմ բարեկամին եւ աշխատակցին Կոմս Սրքոյի ձեռք բերած զարգացումները շատ օգնեցին հեռաւորութիւնը երկնցնելու մասին, որուն միջոցաւ Հերցեան ալիքները կրնան փոխանցուիլ։ Այս խօսքը քիչ մը քննադատութեան դուռ բացած է։

ԱՑԼԵՒԱՑԻՔ

Մեծ Բրիտանիոյ հանքածուխը։ Ցարդ յաճախ ելած այն աղմուկը թէ կը մօտենայ ժամանակը երբ Մեծ Բրիտանիոյ հանքածուխը պիտի հատնի, քիչ մը արծարծուած է չնորհիւ արքայական հրամանով մասնախումբի մը կազմուելուն, որ պաշտօն ունի հետազօտել խնդիրը։ Իբր 30 տարի առաջ նմանօրինակ յանձնախումբ մը հետազօտեց Բրիտանական հանքածուխին խնդիրը, բայց անկէ ի վեր, կ'ըսուի, ածուխի առեւտուրին մէջ անակնկալ ղարգացումներ տեղի ունեցած են, որոնք կը ներգործեն խնդրին վրայ։ Ցարդիս Մեծ Բրիտանիա աշխարհիս ամբողջ հանքածուխին մէկ երրորդը կ'արտադրէ։ Զվախցուիր թէ հատնելու անմիջական վտանգ կայ, բայց այս նոր յանձնախումբին պարտականութիւններուն կարգէն է քննել թէ կարելի չէ՞ ուրիշ վառելանիւթ մը գտնել կամ գործածել ուրիշ տեսակ ոյժեր որոնք անկախ ըլլան հանքածուխի կիրառութենէն։

Արքունի կոմբոնիոն ունեցող անյայտ. Լիվիոս Հոմայեցի պատմագիրը եւ ուրիշ վաղեմի հեղինակներ կարմիր անձրեւի բնութիւնը կը նկարագրեն, որոնք չարագուշակ նշաններ կը համարուէին այնպիսի օրերու մէջ երբ մանրադիտակներ չէին գտնուեր, եւ երբ հեթանոսական պատգամները խորհրդաւոր բացատրութիւններ կու տային, վասն զի քիմիաբանութիւնը անծանօթ էր։ Անցեալ տարի Հարաւային Եւրոպայի մէջ տեղ տեղ, մանաւորապէս Սիկիլիոյ մէջ, իջաւ անձրեւ մը որ արիւն կը թուէր։ Դաշտերը, ծառերը եւ տանիքները կարմրեցան, եւ հասարակ ժողովուրդը անապաշտական վախով լեցուեցաւ։ Անձրեւը քիմիական վերլուծութեան ենթարկուեցաւ — բան մը որ սնապաշտական գաղափարներու տեղի չթողուր — եւ անոր ճչգրիտ բաղադրութիւնը ստուգուեցաւ։ Անիկա կը պարունակէր կարմիր աւազ, հարիւրին 60, եւ մնացած մասերն էին կաւ, քիչ մը գործարանաւոր նիւթ, եւ իբր 3 առ հարիւր ջուր։ Բնաւոյծները որոնք քննեցին այդ անձրեւը, համաձայնեցան թէ այս կարմիր անձրեւը Սահարա Անապատէն եկած էր Միջերկրական ծովէն անցնելով, եւ այսպէս բացատրուեցաւ գաղտնիքը։

Գոբեր-բէյ (պէրա) չֆալընց գործարանը տեսակ մը աւերկութիւն կը բերէ բոլոր գործարաններուն։ Չափազանց խմողը խաբուսիկ գիրութիւն մը կը ցուցնէ, կ'ուռենայ արեան չրջանի տկարացումէ, արեան համախտնում, գործարանային գործողութիւններու խանգարումէ, եւ յաճախ տեղային բորբոքումէ լեարդին եւ երիկամունքներուն մէջ։ Անդամալուծութեան մօտ թմրութիւն մը կը պատէ միտքը, բարձրագոյն կարողութիւնները կ'իջնեն կը փոխուին անասնական ախորժակներու, հեչտամոլութեան, անձնասիրութեան, հեղգութեան, որ կ'ընդմիջուելին միայն բարկութեան կիրքի ատեն, բայց այս կիրքն ալ անմտային եւ անասնական կ'ըլլայ։ Չափազանց գարեջուր խմողը կրնայ քաջառողջ երեւոյթ ունենալ, բայց իրականութիւնն այն է որ ըստ մեծի մասին անկարող է հիւանդութիւններու դիմադրել։ Բաղդատմամբ ուրիշ տեսակ չափազանց ոգելից ըմպելիներ գործածողներու, անիկա աւելի անբուժելի է եւ աւելի ընդհանրապէս ախտաժէտ։ Ամէն օր չարունակ եւ անկանոն կերպով գարեջուրի չափազանց կիրառութիւնը ոչ միայն ապաքինութենէ կ'արգելէ կազմութիւնը, այլ չարունակ կը ցածցնէ կենսական ոյժերը։

Ցաճախ հաղալը ճիշդ կը նմանի մարմնին արտաքին կողմը գտնուած վերք մը քերելու։ Ցորչափ քերուի վերքը, չբուժուիր։ Հազալու փորձողը թող երկար չունչ մը ներս քաշէ, եւ բռնէ զանիկա մինչեւ որ տաքնայ եւ կակուղնայ օդի ամէն մէկ բջիջ, եւ չուտով օգուտ պիտի քաղուի։ Թթուածինը իրրեւ դեղթափ կը ներգործէ լորձնաթաղանթին վրայ, կը մեղմացնէ հազալու իղձը, եւ կոկորդին ու թոքերուն բուժման կը նպաստէ։ Միեւնոյն ատեն յարմար դեղ մը պիտի օգնէ բնութեան ապաքինման համար բրած ճիգերուն։

Ծովախոխ ոչխարներ. Էրլինկէնի համալսարանի ուսուցիչներէն Փրոփ. Հայնց աչխարհի տուած է պարզ եւ, ինչպէս ինք կը հաւատայ, անվրէպ դեղթափ մը ծովախտի (ծովէ բռնուելու) դէմ։ Երկայն եւ ուժեղ չունչ մը ներս քաշէ յաճախ, եւ երբեք պիտի չբռնուիս ծովէ, կ'ըսէ։ Սակայն կը պատճառաբանէ։ Որովհետեւ ծովախտին գլխաւոր պատճառը ուղեղին մէջ կը գըտնուի, որուն զգայնութիւնը կը հակազդէ ստամոքսին վրայ, երբ մաքուր օդը կը ներչնչուի յաճախակի, արիւնը թթուածինով կը բեռնաւորի, ապա ուրեմն այն ատեն ուղեղը կը կորսնցնէ իր զգայնութիւնը։

(*) Այս դրութեան միջոցով լուրը կամ խօսքը ղրկող մեքենան եւ ընդունող մեքենան պէտք է որ դրուին միեւնոյն ատիճան կամ ներդաշնակ կացութեան վրայ, եւ ոեւէ ընդհատարան որ այսպէս չհաստատուած չէ, չկրնար ընդունիլ լուրը։

ԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ(*)

(Դրեց Փրոֆ. Ս. Լէ-Ռէտ, Ա.Ն.Բ.Ա.)

Այս վերջին ժամանակներս գծագրութիւնը զգացուած եւ ընդունուած ոյժը մը եղաւ աշակերտին համար։ Հիմա լաւ հասկցուած է թէ, գաղափար մը աչակերտին մտքին մէջ տպաւորուած ըլլալու համար, լոկ անոր առարկան եւ կամ առարկային պատկերը տեսնելն բաւական չէ, այլ անձամբ այն առարկան պատկերելու է կոր մը թղթի վրայ։ Այս կերպով աչակերտը կ'ըմբռնէ ոչ միայն առարկային կմախքը, այլ նաեւ ամէնէն նուրբ գծերն ու մանր կէտերն իսկ։ Ուրեմն գծագրութիւնը՝ չէ թէ լոկ իբրեւ դեղարուեստ արժէք ունի, այլ մանկավարժութեան մէջ եւս կարեւոր դեր մը կը կատարէ։

Երբ բացատրութիւնը առարկայի մը կամ դէպքի մը չուրջ չդառնար, այլ վերացնելու կամ հանրացնելու, մակաբերելու կամ ապացուցանելու նման մտաւոր գործողութիւն մը կը պահանջէ, այն ժամանակ քիչ մը միայն օգնելով աչակերտին, պահանջելու է որ կարելի եղածին չափ ինք կատարէ այդ գործողութիւնը։ Վարժապետը թող բացատրէ, բայց եւ այնպէս իր սենեակը ըլլալու չէ բանախօսութեան սենեակ մը։ Բարձր համալսարաններու մէջ հասուն մտքի տէր քանի մը հարիւր աչակերտներէ բաղկացող կարգերու համար ուսուցումը բնականաբար բանախօսութեամբ կը կատարուի, բայց ասիկա հասարակ դպրոցներու սխալ գաղափար մը տալու չէ այս մասին։

Ուսուցիչները ի մաի ունենալու են նաեւ իրենց պաշտօնին նախանձախնդիր ըլլալ, այսինքն ամէն բան ճիշտ եւ լաւ ընել։ Ասոր համար անոնցմէ չպահանջուիր երկարաբանութիւն ընել, այլ պատրաստութեամբ եւ ձեռնհասօրէն խօսիլ։ չատ անգամ վայելչօրէն պատրաստուած նախադասութիւն մը քառորդ ժամ տեւող բանախօսութենէ մը աւելի գործ կը տեսնէ։ «Վարպետին մուրճը հազար ոսկիի» ժողովրդական խօսքը հոս ալ չիտակ է։ միայն վարժապետը չէ որ ճշմարտութեան հաւատարիմ ըլլալու է, այլ՝նոյնը աչակերտէն եւս պահանջելու է։ Աչակերտները միշտ հակամէտ են ճշմարտութեան միայն ձեչնելով գոհանալ։ Վարժապետը գոհ ըլլալու չէ ասով, այլ ճշմարտութեան ճիշդ վրան քերել և կանգնեցնելու է զանոնք։ Արդէն կարգերու դասարան գալուն նպատակն է իրենց մասամբ սովրածը ամբողջացնել։ Տեղեկութիւնք չէ թէ միայն կ'ամբողջացուին դասարաններու մէջ, այլ նաեւ կ'ոգեւորուին, եւ կը վերակենդանացուին։ Եթէ ծանօթութիւնք այս վիճակին չհասցուին, չատ օգտակար չեն կրնար ըլլալ։ մեռեալ մարմնի մը էն մեծ պակասը կեանքն է։ Ահա այս կէտին մէջ է որ դասագիրքը երբէք չկրնար վարժապետին տեղը բռնել։ Լաւ ուսուցիչ մը եղկելի մարգարէին կը նմանի, որուն խօսքերն ու չարժուձեւերուվը եւ դէմքի արտայայտութեամբը մեռեալ տեղեկութիւններ կը վերակենդանանան իր առջեւ։

Գ. Դաստիարակութիւնը գիտական ըլլալու համար հաղորդուող ծանօթութեանց ընտրութիւնք եւս նկատի առնելու է։ Ծանօթութիւնք կատարեալ ըլլալով հանդերձ իրենց մէջ զանազանութիւն եւս ունենալու են։ Այնպէս որ աչակերտը կարելի եղածին չափ բազմակողմանի հաղորդակցութիւն մը ունենայ տիեզերքին հետ։ Ինչպէս որ քիչ մը առաջ ըսուեցաւ, ամբողջ Բնութիւնը միութիւն մ'է։ այնպէս որ, անոր մէկ կողման ծանօթանալու համար հարկ է ուրիշ չատ մը կողմերու եւս ծանօթանալ։ Ուրեմն գիտական դաստիարակութիւն մը տրուած չըլլար, եթէ միայն տրուին լեզուագիտութեան, վաճառականութեան եւ մասնաւոր արհեստի մը վերաբերեալ տեղեկութիւններ։ Ասոնք արդէն կը պարունակուին գիտական դաստիարակութեան մէջ։ բայց միեւնոյն ժամանակ գիտական դաստիարակութիւնը չըզազկանար միայն ասոնց ոեւէ մէկէն։ Գիտական դաստիարակութեան նպատակը չէ աչակերտին սորվեցնել գրականութիւն, վաճառականութիւն եւ մասնաւոր արհեստ մը, այլ մարդկային մտքին ու արտաքին ճշմարտութեանց աչխարհի միջեւ ընդհանուր ծանօթութիւն մը եւ համակրութիւն մը գոյացընել է։ Աչակերտը այս դաստիարակութիւնը առնելէն վերջ կրնայ մասնագիտական եւ գործնական ուսումներու հետեւիլ։

Ուշադրութեան արժանի ուրիշ կէտ մ'ալ սա է թէ դպրոցներու մէջ, աչակերտներու հաղորդուելիք գաղափարաց ո՛րչափը վէրացնէն եւ ո՛րչափը փոշոտական ըլլալու են։ ժամանակաւ ձեռնհաս անձերու կողմանէ ընական գիտութեանց մէջ վերլուծման եւ հանրացման գործը ի գլուխ հանուած ըլլալով՝ ընդհանրապէս դասասենեակներու մէջ անոնց աչխատութեան արդիւնքն է սոսկ որ կը տրուի, եւ որով աչակերտը միայն հանրացած գաղափարներ կ'իւրացնէ։ Ակնհարեւ է թէ այսպէս ընելու չատ յարմարութիւն եւ երբեմն ալ ստիպողմ կայ։ Այսու ամենայնիւ հարց մ'է թէ դպրոցի մը գործը լոկ ընդհանուր գաղափարներ հաղորդելո՞ կը բաղկանայ։ Ասոր վճռապէս կը պատասխանենք «Ոչ». որովհետեւ փորձը կը ցուցնէ որ աչակերտը այս դրութեամբ վերացականէն կը յափշտակուի, եւ փորձառականէն ալ տակաւ առ տակաւ պաղելով ի վերջոյ անկարողութիւն կը զգայ անով զբաղելու։ Մեծին եւ ընդհանուրին յարելով փոքրէն եւ մասնաւորէն կը հեռանայ։ Հետեւաբար գործնական կեանքի չատ յարմարութիւն չունենար։ Գոլէճականներուն ալ գործնական կեանքի սկսած ժամանակ զգացած դժկամակութեան եւ անկարողութեան եթէ ոչ միակ՝ գէթ մեծ պատճառը այս է։ Գիտական դաստիարակութիւնը, ինչպէս որ չթուլատրեր լեզուի կամ վաճառականութեան նման միակողմանի դաստիարակութիւն մը, նմանապէս հանրական եւ վերացական դաստիարակութիւն մը չթուլատրեր։ Միակողմանի դաստիարակութիւնը գիտական դաստիարակութիւնը չէ, եւ միակողմանի մարդը չսեպուիր ճշմարիտ գիտուն։ Ուրեմն վերացականն եւ փորձառականը իրենց համեմատութիւնը կորսնցնելու չեն։ Մէկը գլուխ, միւսն ալ պոչ չէ։ Վերացականին հասնելու համար, կը սովրինք փորձառականը. եւ վերացականն ալ վերստին փորձառական կեանքի մէջ գործածելու համար սովրելու ենք։ Հետեւաբար կը կրկնենք թէ փորձառականը եւ վերացականը պատշաճ համեմատութիւն մը ունենալով են դաստիարակութեան գործին մէջ։ Եւ հարկ չէ որ մէկը գերակչիռ դիրք մը ունենայ միւսէն կամ զայն կլլէ։ Ահա կարեւոր խնդիր մը եւս որ կը հարկադրէ աչակերտը Բնութեան դիմել, քննել նմոյշները, փորձեր կատարել գործիքներով, եւ մանաւանդ գործնականացընել վերացական սկզբունքները։

Արդ, լրացնելով դաստիարակութեան գործին ուսուցման մասը, քանի մը խօսք ալ խօսինք կրթական եւ մնուցիչ դաստիարակութեան նկատմամբ։

Գիտական դաստիարակութեան նպատակը չէ միայն տեղեկութիւն հաղորդել, այլ անոր միջոցով աչակերտին միտքը կրթել եւ զօրացնել։ Վերջինը գէթ առաջնոյն համահաւասար դիրք մը ունի դաստիարակութեան մէջ։ Արդարեւ, ինչպէս առաջ ալ ըսինք, աչակերտին համար խիստ կարեւոր է որ լայն եւ ճչգրիտ ծանօթութեան տէր ըլլայ։ Վերջացող դարը խիստ զօրաւոր վկան է ասոր։ սակայն այսու ամենայնիւ աչակերտին դրպրոցին մէջ առած մտաւորական կրթութիւնն ալ նուազ կարեւոր չէ քան իր ուսած գիտութիւնը։ Մարդկային եւ ոչ մէկ կեանք ուրիշ կեանքի մը ընդօրինակութիւնը չէ. իւրաքանչիւր անհատի կեանք սոսկ իրեն յատուկ եւ գրեթէ բոլորովին նոր արարչութիւն մ'է։ Աստուած եւ մարդ այդ արարչութեան հեղինակն են միասին։ կ'ընդունինք թէ այս նորոգ կեանքի ուրուագիծը եւ անոր ներքին գլխաւոր հանգամանքները որոչելու մասին գիտութիւնը կարեւոր է. սակայն եւ այնպէս ընդունելու ենք նաեւ թէ որոչման գործողութիւնները ի կիր արկանելու համար, միեւնոյն ժամանակ ամէն նոր նոր վայրկեանի նոր պէտքերուն համապատասխանելու համար, կրթուած մտքի մը արժանիքն յոյժ գնահատելի է։

Արդեօք կը սխալինք, եթէ ըսենք թէ դաստիարակութեան գործին մէջ միտքը կրթելը տեղեկութիւն ստանալէն աւելի կարեւոր է։ կեանքի մէջ՝ կրթուած մտքի մը ծառայութիւնը դպրոցական տեղեկութիւններու մատուցած ծառայութենէն աւելի կարեւոր չէ՞։ Դպրոցի մէջ առնուած ծանօթութեանց բաւական մեկ մասը յիշողութեան խորչիկներուն մէջ կը պահուի կամ կը թաղուի. իսկ կրթուած կամ կարող միտք մը մարդկային կեանքին լաւ մէկ ուղեցոյցն է միշտ։ Արդեօք այս իրողութիւնը ինչ կը ցուցնէ մեզ։ երբ մարդկային կեանքին վրայ նայինք, ինչ կը տեսնենք. հոն տեսնուած թշուառութիւնը աւելի տեղեկութեան անբաւականութենէն է թէ խելքի։ Ասոնք հարկ է որ զանազանուին. տեղեկութեան անբաւականութիւնը տարբեր է, խելքի պակասութիւնը տարբեր։ Տգիտութիւն բառը այս երկու առմամբ ալ կը գործածուի. հետեւաբար ատոնք խիստ գէշ կերպով կը չիթթին։ Մարդ կայ որուն միտքը ընդունակ է գիտութիւն ուսանելու, բայց կրթութիւն ուսանելու՝ գրեթէ ոչ. նոյն իսկ մեր այս դրպրոցէն ալ այսպիսի չատեր ելած են։ Իսկ կան ոմանք ալ, որք չատ դպրոցական հրմտութիւն չունին, այսու ամենայնիւ անոնց մտային կարողութիւնը եւ հաւատարակըչռութիւնը խիստ ուշագրաւ է։ Արդ ատոնց ո՞րը աւելի գնահատելու ենք։ Իմ համոզումս այն է որ մտաւորական կրթութիւնը գիտութիւն ուսանելէն գերազանց համարուելու է դաստիարակութեան գործին մէջ։ Հետեւաբար աւելի կարեւորութիւն տալու է աչակերտին մտային կրթութեան քան անոր տեղեկութիւն ուսանելուն։ Երբ աչակերտին մտաւորական կրթութիւնը նպատակակէտ ընտրուի, արդէն անոր հետ մէկտեղ ապահովուած կ'ըլլայ գիտութեան ուսումը. սակայն եթէ աչակերտին լոկ ուսման հոգ տարուի, կրնայ ըլլալ որ մտային կրթութիւնը բաւական վնասուի։ Ուրեմն դասարանին մէջ աչակերտին դասը գիտնալը կամ չգիտնալը որչափ որ ուշ կը գրաւէ վարժապետէն, անկէ աւելի անոր աչքին զարնելու է աչակերտին

(*) Տես Ա-եռաբերի 14 թիւը։

խորհրդածութեանց օրէնքներու համաձայն խորհիլն ու խօսիլն, եւ աշակերտներուն ուշադրութիւնը դէպ այն կողմը գրաւելով հարկ է որ զանոնք մեթոտով խորհելու վարժեցնէ։ Այսպէս դասարանը պէտք է ամէն օր աշակերտին մտքին մարզարանը ըլլայ։

Ուրեմն վարժապետը, որչափ որ պատասխանատու է՝ աշակերտին ուսման մէջ զարգացնելու մասին, նոյնչափ ալ պատասխանատու է անոր մտաւորական կրթութեան մասին։ Ոեւէ մանաւոր դաս դպրոցի ժամանակին մէկ փոքրիկ մասը միայն կ'առնէ, սակայն մտաւորական կրթութիւնը ամէն օր եւ ամէն ժամ կը տրուի աշակերտին։ Դասերը դիտմամբ կամ յատկապէս կը սովրուին, իսկ մտային կրթութիւնն թէ՛ գիտակցաբար եւ թէ՛ անգիտակցաբար ձեռք կը ձգուի։ Մտքի լաւ կրթութիւն ունեցող ուսուցիչ մը, եթէ բարոյական տգեղ կողմեր չունի, անպատճառ ձգողութեան կեդրոն մը կ'ըլլայ, որով աշակերտները աւելի ան դիտակցաբար քան գիտակցաբար սիրոր կը նմանցնեն ինքզինքնին։ Ուրեմն առանց վարանելու կրնայ ըսուիլ թէ վարժապետը աւելի պատասխանատու է կրթելու քան թէ ուսանելու։ Եւ դպրոցի մը արժանիքը գնահատելու է ոչ այնչափ իր չրջանաւարտներու ուսման քանակէն, որչափ անոնց ստացած մտաւորական կրթութենէն։

Մտային սնուցիչ դաստիարակութիւն ստացած ըլլալուն էն որոշ նշաններէն մէկն է յառաջդիմական եւ հնարքական հանգամանք մ'ուներ։ Այս կրթութեամբ օժտուած միտքը, կենդանի եւ գործօն կ'ըլլայ, ինչպէս արդէն յայտնի է նախապէս ըսուածներէն։ Եւ կենդանութեան էն էական եւ գլխաւոր ապացոյցը վիճակէ վիճակ կամ տեղէ տեղ փոխութիւնն է։ Առողջ միտքը առողջ մարմնի նման միշտ ուտել կ'ուզէ, եւ ուտելն ալ սեծնալ եւ չարժիլ կը նշանակէ։ Մարդուն համար միշտ կարելի է աւելի վեր եղնել եւ աւելի լաւ ըլլալ։ Եւ այս կարելիութիւնը իրագործելու ճիգ մ'է կեանքը իր ամբողջութեամբ։ Ճչմարտին, բարիին ու գեղեցկին անսահման կերպով մերձենալ կարելի է։ սակայն անոր կատարելապէս հասնիլ՝ անկարելի։ Հետեւաբար ինքզինքը անոր հասած զգալ, եւ կեանքի անփոփոխ միօրինակութիւն մը տալ մտային զառամութեան եւ մահուան նշան է։ Շատերու մտքին մէջ սա թիւր գաղափարը կայ թէ տիպար կեանքը բարեչրջութեան զգացումէն, կամ անոր հետեւանքը եղող պայքարէն ազատ, անդորր եւ միօրինակ կեանքն է։ Ոչ։ երջանիկ կեանքը ուսման պայքարէ ազատ կեանքը չէ, այլ անոր մէջ յաղթական եղող կեանքն է։ Տիպար կեանքը, ըստ առաքելոյն, ետեւի բաները մոռցող, եւ առջեւի բաներուն վազող կեանքն է։ Երբոր միտքն այլեւս չկրնար աւելի յառաջ եւ աւելի վեր նայիլ ուսման ասպարէզին մէջ, ահա այդ ատեն է որ կեանքը միօրինակ կերպարանք մը կ'առնէ, աւելի չիտակ ըսելով՝ կը հակամիտի ստորնանալու, եւ մեռելութիւն կ'ըլլայ անոր վախճանը։

Սովորութիւններ, օրէնքներ եւ վարդապետութիւններ, կեանքին յաջողութիւնը եւ բարչխաւորող թանկագին ժառանգութիւններ են անցեալէն ներկային թողուած. սակայն եթէ առոնք ներկան հետախուզութենէ եւ յառաջդիմութենէ արգելող երկաթէ վանդակներ ըլլան, ամենամեծ աղէտներ կը դառնան։ Ոչ մէկ սովորութիւն, օրէնք կամ վարդապետութիւն կատարելագործուած չեն անցեալին մէջ, եւ պիտի չկատարելագործուին ալ ցորչափ մարդկային կեանքն վայելէ արեւ եւ աչխարհ։ Հետեւաբար իւրաքանչիւր սերընդեան գործը պիտի ըլլայ առնել զանոնք իրենց գտնուած տեղէն, եւ քիչ մ'ալ յառաջ տանիլ։ Մտքով առողջ սերունդները բացարձակապէս պիտի կատարեն իրենց պարտականութիւնները։ Սերունդ մը, երբ անցեալի սովորութեանց, օրինաց եւ վարդապետութեանց բարեկարգութեան եւ յառաջդիմութեան կարօտ ըլլալը տեսնելու մտաւոր կարողութիւնը կը կորանցնէ, այն ատեն զանոնք իբր կատարելութեան չափանիշ կ'ընդունի, եւ անոնցմով կը կաչկանդուի։ Փոփոխութենէ զերծ սովորութիւններու խօսքն ընել ագիտութիւն է։ Բնականաբար ճչմարտութիւնը յաւիտենական է. սակայն մարդ պիտի չկրնայ վերջնականապէս ըմբռնել, բացատրել եւ դասակարգել զայն։ Մարդկային սեռին մտաւորական բարեչրջութենէ դադրիլը՝ անոր ի վախճան հասած ըլլալուն էն ստոյգ ապացոյցն է։ Այդ վիճակին հասնելէն ետքը անհատը կամ ժողովուրդը ուշ կամ կանուխ անշուշտ պիտի ոչնչանայ։ Ուրեմն ժողովրդի մը եւ անհատի մը էն մեծ վատաբաղդութիւնն է մտաւորապէս բարձրանալէ եւ ի կատարելութիւն դիմելէ դադրիլ եւ սովորութիւնները, օրէնքները եւ վարդապետութիւնները բիւրեղացնելով ներկայն անցեալին միայն իբրեւ հայելի ծառայեցնել։

Մտաւորական սնուցիչ դաստիարակութիւն ստացած ըլլալու մէկ ուրիշ նշանն է ճերոդ դէր ըլլալ։ Ասիկա երկու կերպով ի յայտ կու գայ. մէկը մտածելու եւ միտը գործածելու մէջ։

Նախ առնենք ճերոդով խորհրդածելը։ Խորհրդածութիւնը մասերէ բաղկացած եւ սկիզբ ու վախճան ունեցող գործողութիւն մը չէ տգէտներուն համար. այլ կայծկլտալու պէս վայրկենական գործողութիւն մ'է, որով խորհելով գտնել ուզած բանը գրեթէ մէկէն կ'երեւայ մտքին մէջ, կամ չիտակը ըսելով ինքը այդպէս եղած կը կարծէ։ Մինչդեռ եղելութիւնը այսպէս չէ, այլ խորհրդածութիւնը տարբեր մասեր եւ աստիճաններ ունեցող, ժամանակի կարօտ եւ յաջորդական օրէնքներու հպատակող գործողութիւն մըն է։ Երբեմն կը պատահի որ միտքն անտեսանելի աչխարհէն յայտնութիւն մը կ'առնէ, որով ճչմարտութիւն մը աչքի առջեւ կը պարզուի կայծակի արագութեամբ ու յստակ կերպով։ Այսու հանդերձ միտքը խորհող մեքենայ մըն է, որ տակաւ առ տակաւ եւ օրէնքի տակ կը գործէ խորհրդածութեան պահուն։ Խորհրդածութիւնը ընդհանրապէս ծանօթ բաներու վրայ մտածելով անոնց միջոցաւ անծանօթ արդիւնքի մը հասնիլն է։ Ինչպէս որ ալճեբրայի մէջ ծանօթներէն անծանօթը գտնելու համար ընդհանուր մեթոտ մը կայ հաւասարութիւն կոչուած, նոյնպէս ալ ընդհանուր խորհրդածութեան համար այդպիսի երկու մեթոտ կայ։ Մէկը ոբոշաբնեան ճերոդը, եւ միւսը ֆալոնեան։ Առաջինը պրամաբանական կերպն է, որ ընդհանուրէն մասնաւորները կը տանի. եւ երկրորդը ճէյական մեթոտն է, որ մասնաւորներէն ընդհանուրին կ'առաջնորդէ։ Ասոնցմէ առաջինը Արիստոտէլ գտաւ Քրիստոսէ երեք դար առաջ, եւ երկրորդը Պացոն Քրիստոսէ 17 դար վերջ։ Երկուքին գիւտերն ալ մարդկային պատմութեան մէջ մեծ դարագլուխներ կը կազմեն։ Ժ.Ը, մանաւանդ Ժ.Թ, դարը իր համբաւը եւ փառքը կը պարտի Ժ.Է դարուն, ուր մականական մեթոտը գտնուեցաւ։

Դպրոցի մէջ աշակերտներու կը տրուի խորհրդածութեան այս երկու կերպերուն վարժութիւնը։ Անոնք կը վարժուին բանի մը նայելու ատեն ակնոց չգործածելու, կամ իրենց երեւակայութիւնը ճչմարտութեան հետ չչփոթելու, ու անոր տարբեր գոյն ու ձեւ չտալու։ Անոնք կը վարժուին վարկածը, հայեցողութիւնը եւ ճչմարտութիւնը իրարմէ զանազանելու, տրամաբանական կերպը գործածելու ատեն մեծագոյն ու փոքրագոյն եզրերուն ճչտութեանը լաւ ուշադրութիւն ընելու, իսկ գիտական մեթոտը գործածելու ատեն արդէն ծանօթ սեպուած իրողութիւններու նախապէս աղէկ մը ստուգելու եւ ըմբռնելու եւ նմանները։ Այս երկու պարագային մէջ, փոխանակ մէկ ոստումով վերջին նպատակակէտին հասնիլ ջանալու, կը սովրին հաստատուն կռուաններ գտնելով քայլ առ քայլ յառաջանալ։ Աշակերտները ինչ դժուարութիւններով կը սովրին այս բաները։ Խիստ անկարող կը գտնեն զիրենք՝ բաները մանրազնին կերպով տեսնելու։ Անոնք դասարաններու մէջ, փոխանակ լարուած ուշադրութեամբ մը միտ դնելու, շատ անգամ երազներ կը տեսնեն։ Խորհելու մէջ փոխանակ ուղիղ եւ կանգուն կենալու, արբածի նման կը տատանին։ Հազիւ քանի մը քայլ կ'առնեն տրամաբանելու ատեն, եւ անա գլուխնին դառնալով խորհրդածութեան կէտը կը կորանցնեն։ Մանաւանդ որ հաստատուն չեն կենար կէտի մը վրայ, եւ եթէ երբէք վարժապետը ճգնի զիրենք այդ կէտին վրայ պահել, դարձեալ տափակ բացատրութիւններով կը ջանան անկէ օձիքնին ազատելու։ Մանրակրկիտ կերպով քննել չկրնալով՝ չեն կրնար ալ տարբերութիւն մը չըլլալէ զատ՝ մարդկութեան էն մեծ փառքերէն մէկն է։ կը սովրին թէ բնական զօրութեանց տիրանալու համար՝ անոնց հնազանդիլ պէտք է, եւ այս կերպով հպատակելով վարելու գաղափարը կ'ըմբռնեն։ Մաթեմաթիքական անխու-

ապրելիութիւնը ճանչնալէ զատ՝ զայն զգալ եւս կը սկսին։ Եւ կը հասկնան որ բոլոր տիեզերքի կեդրոնը թուանշան մը դրուած է. լաւ կը հասկնան թէ թիւերը, ինչպէս որ ամենակարող եւ ամենուրեք զօրութիւն մ'են քմահաճ գործերը խափանելու եւ անյաղթութեան մատնելու, նոյնպէս ալ հաչիւով գործողներուն համար յաւիտենական եւ բացարձակ ապահովութիւն են։ Հետեւաբար գործելէ առաջ կը խորհին, եւ այդ պատճառով ալ մեթոտով կը գործեն։

Տգէտ մարդիկ այնպէս չեն։ Անոնք ընդհանրապէս չեն մտցներ խորհրդածութիւնը զգացումի եւ գործողութեան միջեւ։ Թէեւ երբեմն կը խորհին, սակայն իրենց խորհուրդը հաստատուն սկզբունքներու վրայ հիմնուած չըլլար. կամ ուրիշ խօսքով՝ մեթոտով չեն խորհիր, սովորութեան գերի են, որովհետեւ իրենց կեանքին ուղուածիծը որոշողը իրենց քնական երկրի սովորութիւններն են։ Կեանքին սովորութիւններէն չդրաւուած մասերուն մէջ ալ ըստ կամս կ'ապրին։ Մարդկային կեանքն գրեթէ օրէնքէ ու կանոնէ աղատ կը տեսնեն եւ «Աչխարհը իւղոտ դմակ մ'է, ուտողին անուշ» սկզբունքով կը գործեն։ Անոնց համար յաջողութեան երկու գլխաւոր սիւներն են յարմարչնել եւ թիկունքի զօրութիւն։ Այս սկզբունքներուն երկուքն ալ հակառակ են այն սկզբունքին թէ, որոշեալ արդիւնքներու տիրանալու համար, հարկ է որոշեալ պատճառներու դիմել եւ որոշեալ ճամբաներէ անցնիլ։ Աչխարհ յարմարցնողին է խորհիլն՝ մարդկային կեանքն կառավարող յաւիտենական սկզբունքները ուրանալ է։ Ըստ որում յաջողութիւնը լոկ յարմարցնելով եւ թիկունքի զօրութեամբ բոլորովին չապահովուիր, ռամիկ ժողովուրդը մնացած մասն ալ դիպուածի, բաղդի եւ ճակատագրի հաւատքովը կը գործէ։ Մեզի դիպուած եւ բերեցած բաները մեր տգիտութեան պատճառաւ այնպէս կ'երեւին։ Աչխարհի եւ ոչ մէկ անկիւնը դիպուածը գոյութիւն ունի։ Ինչպէս Քարլայլ կ'ըսէ, «Բաւական խորը գնա, եւ ամէն տեղ երգ մը պիտի գտնես։» Մենք ալ անոր հետեւելով կրնանք ըսել, եթէ բաւական խորը նայիս, ամէն տեղ օրէնք պիտի գտնես։ Եղուկ որ տիեզերքին խորերը իջնել եւ բոլոր օրէնքները քննել մեր կարողութենէն վեր է. սակայն, փոխանակ օրէնքներու չգոյութեան եւ դիպուածի հաւատալու, խոստովանելու ենք մեր անկարողութիւնը։ Մէկ կողմէն յարմարողական փիլիսոփայութիւնը եւ միւս կողմանէ բաղդ եւ դիպուածի վարդապետութիւնը ռամիկ ժողովրդին մէջ աչքի գալու, ամէն երազի հաւատալու, եւ կախարդութեան, դիւահանութեան եւ վհկութեան նման գաղափարներու եւ արհեստներու գոյութեան պատճառ եղած են։ Այսպիսի վարդապետութիւններու եւ գաղափարներու ներքեւ իրական քաղաքակրթութիւն անկարելի է։

Ըստ իս, 19րդ դարու յառաջդիմութեան էն փայլուն կողմը անոր մեթոտով խորհիլ եւ գործելու հանգամանքն է։ Գիտութեան եւ արհեստներու ըրած բոլոր յառաջդիմութիւնը այս մեթոտին յառաջացման հետեւանքն է։ Նախ մեթոտի յառաջդիմութիւն կու գայ, եւ ապա քաղաքակրթական։ Կրօնական յառաջդիմութիւնը եւս այս մեթոտի երախտապարտ է։ Անոնք որ կեանքի կրօնական չրջանակը միւս չրջանակներէ բացառելով մեթոտը անկէ կը հեռացնեն, անոնք մեզ դէպ ի միջին դարերը տանիլ կը փափաքին։ Մեթոտը կեանքի ամէն չրջանակներուն մէջ կ'իչխէ ու կը գործէ, եւ մարդ մեթոտի գործածութեամբ որչափ որ կը յառաջանայ, այնչափ ալ կեանքին բոլոր չրջանակներուն մէջ բարգաւաճ ու երջանիկ կ'ըլլայ։ Մեթոտը սոսկ եղանակ մը նկատելէ դադրելով՝ զայն անձնաւորել ու աստուածացնելը մոլորութիւն եւ կռապաշտութիւն է։ Բայց զայն չգնահատելն եւ չսովրիլն ալ տգիտութեան չափանիչն է։ Անոր չարաշողներն ալ թէ՛ բարոյապէս եւ թէ՛ նիւթապէս կը տարկանան։ Մեթոտը չէ թէ միայն գիտութեան եւ քաղաքակրթութեան զարմանալիքներուն կ'առաջնորդէ մարդը, այլ նաեւ սովորական յարաբերութիւններու եւ առօրեայ գործերու մէջ ալ կը դիւրացնէ ու կ'երջանկացնէ կեանքը։ Ուրեմն գիտական դաստիարակութիւնը ամէն անհատի համար ուտելու եւ խմելու չափ կարեւոր է։

Վ Ե Ր Ջ

ԿԱՐՈՋ

«Հաւատքին փորձառութիւնը պատուական է» (Ա Պետ. Ա. 7)։

Դարուս աղետալի համաճարակը կրօնական է, մեր լոյս հաւատքին անկումը։ Սուտին, անապաշտութեան, հեթանոսութեան եւ փիլիսոփայութեան չերտածը այսօր կը սպառնայ ընել դարուս անյնասէր ոչին։ Հաւատքը, «Սարօնի ծաղիկը,» վարդը, ունի իր փուչը։ Եթէ չունենար այդ փուչը, դառնութիւնը, զոհողութիւնը, վշասը, եթէ լիներ Քրիստոս առանց խաչի, ո՛վ պիտի չպաչտէր զայն։

Հաւատքը հոգեւոյն աչքն է։ Ո՛վ պիտի չուզէր այս գերապանծ լոյսը։ Կոյր տղու մը աչքը կը բացուի։ Ի տես երկնակամարի մեծափառ տեսարանին, ի տես արշալոյսի եւ արեւամուտի հմայութեանց ու գեղազուարճ դաշտանկարներու, հոգեզմայլ կ'ըսէ իր մօրը, «Մայր, ինչո՞ւ չէիր ըսեր։» Ո՛վ չուզեր հաւատացեալոց մխիթարութիւն, առաւել ընդարձակ աչխարհին, մէջ պարտիլ եւ անոնց գերազանց չքնաղ վայելքը ունենալ։

Հաւատքը հոգեւոյն յետոն է։ Կոյր մը աչխարհ չրջած էր։ Հարցուցին թէ ինչպէս կրցաւ։ Պատասխանեց, «Առաչնորդիս ուսերէն բռնելով։» Ատով է որ կը բռնենք մեր «սիրականը» երկինքը։ Ատով է որ «վերներ» կը տեղափոխենք բարոյապէս։ Ատով է որ բեռը — մեր սրտին եւ հոգւոյն — վար կը դնենք։ Այդ է մեր բարոյական զօրութեանց զսպանակը, մեր թեւը՝ բարձրերը թռչելու, միակ միջոցը զԱստուած հաճեցնելու եւ Աւետարանի 3,000 խոստումները, գիրը, ոսկիի — իրականութեան — փոխելու միջոցը։ Ո՞վ չուզեր հաւատոյ զրահը հագնիլ հանդէպ կեանքի եւ մահուան դառնութեանց։ Ո՞վ չուզեր աղօթք ունենալ, Աստուած ունենալ, հոգեկան մեծաւեծ հաճոյքներ ունենալ, եւ այն խորհրդաւոր բանը, որոյ բարերար ազդեցութիւնը ամբարիչտներուն իսկ նախանձը չարժած է։

Հաւատքը ինչո՞ւ ըսենք։ Մարդիկ չկրցան հաչտուիլ անոր ֆուշին հետ։ Բաղաամը չատ յոգնեցաւ այս վարդը մչակելու որ փուչ չունենայ։ Կրօնի զոհողութիւնը, զրկանքը, արդարութիւնը, համբերութիւնը, կիրակին եւ սրբութիւնը այս վարդին փուչն են։ Մեր վարդապետը կ'ըսէ, «Ով որ իր խաչը չվերցընէ ու իմ ետեւէս չգար, ինծի արժանի չէ։» Առաքեալը կ'ըսէ, Մեզի պէտք է չատ նեղութիւններով երկինք արքայութիւնը մտնել։ Մեր բնաբանին ըստծին համեմատ, այս «հաւատոյ պատերազմը,» վարդին փուչը, իր վարդին պէս «պոռոտկան» է։ Գիտէ Նախախնամողը թէ ինչո՛ւ օրհնեալ Պասկը, Զատկի գառը, պտուղ խոտերով ուտելու է։ Ո՛հ, մի փնտռէք փրկիչը առանց խաչի, հաւատքը, կրօնքը, առանց ծախքի, Սուրբ Հոգին առանց հուրի։ Քանզի

Ա. Այս փուչը իր վարդին ֆոյոնեան պայմանն է։ Չես կրնար այս վարդը իր փուչէն բաժնել։ Իչխանուհի մը, երբ կը դիտէր իր նոր գծուած կենդանագիրը, ըսաւ նկարչին, «Վերցուր երեսէն այս սեւ բիծը։» Մարդը պատասխանեց, «Եթէ աս վերցնեմ, դուն ալ կը վերնաս այդ նկարին վրայէն։» Ով որ կը չանայ ճամբայ մը գտնել որ չուենենայ Աւետարանի պահանջած խաչը, անձնուրացութիւնը եւ բարձր բարոյականը, կրօնք մը որ չուենենայ սուրբ կիրակին, այդ այն սուրբ Աւետարանը, մեր լոյս հաւատքը չըլլար։

Հաւատքը պայթիլ կընշանակէ։ Նոյի հաւատքը իրեն համար 120 տարուան յոյս, մեծ համբերութիւն եւ զոհողութիւն արժեց, Մովսէսի հաւատքը 40 տարուան համբերութիւն, առնուազն։ Եւ Յովսէփի, Աբրահամի եւ բոլոր սուրբերուն հաւատքը առանց ծախքի չէին։ Պօղոս սուրբ առաքեալը կեանքը՝ «հաւատքի պատերազմը» կ'անուանէ։ Գոլոմպոսի միակ փառքը չերեւցածը տեսնելը եւ տեսածի պէս քալելն էր։ Ինչ է քու պարծանքդ։ Կը պաչտե՞ս խաչեալ Փրկիչը, եւ այն ալ խաչվ։ «Երանի անոնց որ չտեսած կը հաւատան» եւ հաւատքով — իրենց խաչը վերցընելով՝ խաչեալ վարդապետին ետեւէն կ'երթան։ «Ով որ իր անձը կը սիրէ, պիտի կորսընցընէ անիկա։» Արեւը խաւարելու է որ երկինքը լուսաւորները իւյաս գան։ Երանի քեզ, եթէ «գիչերուան մէջ երգ» ունիս եւ տառապանքներուդ մէջ հաւատք։ Առանց ամպի ծիածան չըլլար։

Բ. Ոչ միայն այս փուչը իր վարդին գոյակից է, այլ փուչին վրայ է վարդը։ Անով կը մնանի, կը զօրանայ եւ կ'ապրի։ Ծաղիկներ կան որ փոթորիկ կ'ուզեն բացուելու համար։ Մայր արծիւը անհանգիստ կ'ընէ իր ձագերը։ կը փակէ բոյնը, վար կը ձգէ մէջինները, որպէս զի անոնց թռչիլ սորվեցնէ։ Անապատի մէջ Իսրայէլի 40 տարուան փորձառութեան նպատակը այս էր, հաւատք շլացնել։ Լաւագոյն դաստիարակութիւնը, լաւագոյն քարոզը, եկեղեցին եւ բաղդաւորութիւնը ան է որ լաւագոյն, հզօրագոյն հաւատք կը ներչնչէ մեզ։ Այս վախճանին համար լաւագոյն միջոցը մեր չսիրածներն են։ Ինչո՞ւ Ցիսուս ըլլալ պահուն օգնութեան հասաւ նաւաբեկութեան բռնուած իր աչակերտաց Գալիլեայի ծովուն վրայ։ Ինչո՞ւ ուչացուց իր օգնութիւնը հոգեվարք Ղազարոսի։ Մինչեւ որ եկաւ, Ղազարոս եղաւ «չորեքօրեայ» մեռեալ։ Ինչո՞ւ խեղճ Յայրոսը այդքան կը չարչարէ։ Ճամբան ծանր կը քալէ, տեռատես կնոջ հետ երկար կը խօսի, մինչեւ որ Յայրոսի վախցածը գլուխը կու գայ, «Աղջիկդ մեռաւ, ալ Վարդապետը մի յոգնեցըներ։»

Ինչպէս Բեթլէհեմի լուսաւորը գիչերը կը փայլէր, ինչպէս քանի՛ արեւը հեռանայ, այնքան աւելի երկնից լուսաւորները պայծառ կը փայլին. մենք ալ որպէս զի զօրացնենք մեր հաւատքը՝ պայքար կ'ուզենք, արցունքով աչքեր կ'ուզենք, վչտաց ձորէն անցնիլ ենք։ Ինչպէս մարգարիտը խեցեղէն կեանցն վերքն է, հաւատքն ալ մեր վերքին ծաղիկն է, գոհարը։

Պատերազմի մը առեն Ռուսիացիք տեղ մը չարաչար կընեղուէին ջուրի պակասութենէ,

եւ ահա թշնամւոյն մէկ ռումբը իրենց բանակին մօտ պատուական ջուրի աղբիւր մը բացաւ։ Եկէք, վշտացեալ եղբարք, արտասուաց հովտին մէջ փնտռենք օրհնութեանց աղբիւրը։ Սաղ. ԺԴ. 6։ Բեթելի Աստուածը, նման արշալոյսին, մթնոլորտ ժամերու մէջ կը ցուցնէ իր օրհնեալ երեսը։

«Ես կը խնդրէի բարի Աստուծմէ,
Որ սէրս ու հաւատքս աճեցուցանէ
Ինծի ճանչցունէ հոգւոյ փրկութիւնս,
Իրմէ փնտռել տայ իմ արդարութիւնս,
Ան ինձ սորվեցուց ի՛նչպէս աղօթեմ,
Աղօթքըս լըսեց ան, ես լաւ դիտեմ.
Բայց ինքըն երբ անանկ մէկ կերպով,
Որ չուտ ես ինկայ անյուսութիւնով։»

Գ. Հաւատքին ժամանակաւոր դառնութիւնը (Ցայտ. ժ. 10) ոչ միայն անոր գոյութեան պայմանը կամ դաստիարակը, այլ նաեւ անոշ պտուղն է։ Զաւակներուն համար չէնք ըսեր անուշ փուչ։ Զաւակը իր մօրը բո՛ւռ է։ Մեր քաղցրագոյն հաճոյքը, մեր անկեղծ սիրոյն հաւաստիքը ի՞նչ է։ Ո՛չ ապաքէն մեր հաւատքին մարմնացումը։ Ես քեզնեղութեան հալոցին մէջ փորձեցի։ Ես. ԽԸ. 10։ Ծանօթ զօրապետ մը կը ճանչնամ, որոյ մեծագոյն պարծանքը իր առտիճանը չէր։ Ժամանակ, ժամանակ նա ճշմարիտ վեհանձնութեամբ կամ հպարտութեամբ կը յիշէր թէ ո՛ր ճակատամարտներու մէջ գտնուած է. քանի՛ վէրքեր առած, եւ թէ մինչեւ հիմա իր դանկին մէջ դեռ կը պահէ այսինչ ճակատամարտին մէջ ընդունած մէկ կապար գնդակը։ Պօղոս առաքեալն ալ պանծանօք կը յիշէ «Տէր Յիսուսի վէրքի նշանները» իր մարմնոյն վրայ կրելը։ Յիսուս երկինքէն, իր փառաց աթոռէն, սիրեց մեզ. խօսքո՛վ սիրեց մեզ։ Դիտենք թէ ո՛րչափ սուղի նստաւ անոր մեզ սիրելը։

Պարկեշտ վաճառական մը անանկացած էր։ Հարուստ բարեկամները, երբ իրարու կը հանդիպէին. «Կը ցաւիմ, չատ կը ցաւիմ» իր համակրութիւնը կը չռայլէին։ Օր մը, այսպիսի չռայլութեանց միջոցին, անոնցմէ մին միւսին ըսաւ, «Ես 200 արծաթի կը ցաւիմ այս մարդուն համար. դո՞ն որչափ կը ցաւիս։» Ան ալ «100 արծաթի» ըսաւ։ Եւ այսպէս վկայեցին իրենց անկեղծ ցաւակցութիւնը։ Ո՛հ բարեկամս, դուն ո՛րչափ կը ցաւիս Քրիստոսի խաչին համար, Քրիստոսի փաստին համար։ Ո՛րչափ կը սիրես այն անձը, որ խաչին վրայ բազկատարած հիւսիս եւ հարաւը կամ արեւելքը եւ արեւմուտքը ցուցնելով կ'ըսէ, Ես այսչափ կը սիրեմ ձեզ։ Իր սրտին պատուհան մը բանալով, իր անձը ունայնացնելով, դարտակելով — բոլորովին զոհելով, կ'ըսէ, Ես այսպէս կը սիրեմ ձեզ։ Ո՛հ, ա՛լ կոտրենք անոր ոտքերուն տակ մեր նարդոսի պատուական իւղի չիլերը։ Ա՛լ վարդին տակը փուչը չտեսնեն մեր աչքերը։ Քրիստոսի խաչը, այդ փուչերը, համակ վարդ ըլլան մեզի։ Զօրաւոր մը փառաց պսակով կը պսակէին ժամանակին յերուսաղէմ. Մարդը ըսաւ, «Ոչ, ոչ, այս փողոցներուն մէջ ուր իմ վարդապետս խաչը կրնակը եւ փուչէ պսակը գլուխը քաշեց, ես կրնա՞մ փառաց գոհարազարդ պսակը կրել։»

Հռովմի մօտ վանք մը կայ։ Անունն է «Ես Ռու Տեղը» Լատիներէն լեզուով, ինչ տարօրինակ անուն։ Աւանդութիւնը կ'ըսէ որ օր մը Պետրոս առաքեալ ի Հռովմ բռնուած էր եւ ի խաչ պիտի հանուէր։ Կերպով մը խոյս կու տայ։ Դիշերով կը փախչի, եւ այդ վանքին տեղը կը հանդիպի իր վարդապետին, որ Հռովմ կ'երթար։ Պետրոս կը հարցնէ, «Վարդապե՛տ, ո՞ւր կ'երթաս։» Յիսուս կ'ըսէ, «Ես քու տեղդ խաչուելու կ'երթամ։» Ամէն անգամ որ վար կը դնենք Յիսուսի օրհնեալ խաչը, Յիսուսի կրնակը կը դնենք զայն։

Դ. Յիսուսի փաստին վկայութիւնն է այդ։ 50 միլիոն եղած է այս կրօնին վկաներուն թիւը մինչեւ հիմա. եւ անոնց արիւնը եկեղեցիին սերմը եղած է։ Չէ՞ որ հնոցի մէջ եղած Սեդրաք եւ ընկերները չահեցան Նաբուզոդոնոսորը եւ անոր ժողովուրդը։ Չէ՞ որ Ստեփանոս, երբ կը քարկոծուէր, չահեցաւ Սօղոսը, եւ մեր Փրկիչը՝ աչխարհը իր մահովը։ Այդ համբերութիւնները, այդ արցունքները, այդ վէրքերը ճըշմարտութեան ընդ՛ն են։ Մեղքը եւ Սատանան խաչով կը յաղթուին։

Անհաւատութեան եւ մեղքի դարաւոր չըղթաները միայն Յիսուսի եւ կրօնի խաչը, քու անձնազոհ կեանքդ, կը փշրէ։ Հիմա տեսա՞ր թէ ինչո՛ւ այս վարդին փուչն ալ պատուական է։ Արդ, սիրեցեալ եղբարք, Քրիստոսի խաչը մեր նախատինքը չէ՝ այլ պարծանքը ըլլայ. եւ մենք նեղութեան մէջ ալ պարծենանք. յիշեցէք Յիսուսը որ նեղութեան օրուան բարեկամն է։

Ձեզի համար աղօթող

Ա֊ֆիոն զարահիսար Ց. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ց. Գ. Ամ կը նուիրեմ աղօթքով անհովիւ բեմերուն։

ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ(*)

(Ց. Պ֊ՃԷՔԱՆԼԱՆ)

Կոբելը սիրուհւոյն ուրիշ մէկ կարեւոր գործն է։ Մեր տնտեսական պայմանները չեն ներեր որ մեր զբաստեղէնները դերձակին յանձնենք։ Ջանալու ենք որ կարի մեքինաները ընդհանրական տուներու մէջ, դպրոցները այդ ուղղութեամբ ալ հրահանգներ տան։ Արեւելեան տարազը որ մեր հագուստներու տիրող ձեւն է՝ ամէն կին դիտնալու է կարել։ Կարել լաւ, կոկիկ ու ճաշակաւոր։ Տնական ուրիշ պէտքեր ալ — մահիճ, բարձիկ եւ այլն կարելու է։ Գուլպայ հիւսելը տեսակ մը գործ է, որուն ժամավաճառութիւն անունն ալ կրնանք տալ, թէեւ ծալապատիկ նստելէ եւ փողոցներու հատակէտը կայնելով չաղփատվելէ լաւ է։ Գաւառներու մէջ կեդրոններ կան, ուր կիները կտաւ կը գործեն. լաւ սովորութիւն մ'է, եթէ չափազանցութեան չտարուի։ Մայրեր կան որ տան ամբողջ պիտոյքը աս միջոցով կը հոգան, տղոց կրթութեան թոշակն ալ կը վճարեն ու վարդի պէս կ'ապրին։ Աս տեսակ կիներ աւելի առաքինի են։ Աստնք ընտանեկան յարկերու տակ ծլող հերոսներ են։ Գիւղերու մէջ կինը իր էրկան կ'օգնէ՝ բացօթեայ տեղեր աչխատելով երկրագործական բերքեր արտադրելու. աս ալ պէտքը ստեղծած է եւ իր չափաւոր սահմանին մէջ օրինաւոր է։ Միայն թէ ակնարկուած պարագաներուն տակ պէտք չէ որ կինը ընտանեաց գրաստը նկատուի։ Աստղնագործութիւնը փափուկ գործ մ'է, որ աւելի ճաշակ կը գոհացնէ քան տնտեսականին կը նպաստէ։ Տան փոդոցները զարդարող, տնեցւոց զգեստները փայլեցնող ժանեակները ինչպէս նաեւ ուրիշ ծաղկանկարներ՝ տիրուհւոյն ճարտար մատներուն եւ կիրթ ճաշակին ապացոյցներն են։ Աս մասին տարապայման ուշադրութիւն տալ յանցանք է. լաւագոյն է եփել, լուալ, կարել քան ասեղնագործել։ Կիներ կան որ ինքզինքնին զեղազէտ կարծելով իրենց բոլոր ուժը այդ ուղղութեամբ կը թափեն, առանց գիտնալու թէ տունը գեղարուեստի սրահ մը չէ, այլ աչխատանոց մը։ Օգտակարը գեղեցիկէն նախադաս սեպելու ենք։

Տանտիկինը տիպար պնդե՛ս ալ է։ Շարունակ կը չանայ որ տան ելեւմուտքը աւելորդ բեռներով չծանրաբեռնի։ Տան մը պէտքերը, վայելքն ու պերճանքը իրարմէ կրնայ զանազանել։ Բիչով կը բաւականանայ։ Ինքզինքն ու աղջիկները սիրամարգի պէս հագուեցնելու համար, զանոնք գոհարազարդ պուպրիկներ չինելու համար, տան վաստակաւորին ականջը չխլացներ ու ակամայ անոր քսակը չծակեր։ Իր պահանջները կը չափաւորէ, աւելի պարզութիւն քան սեթեւեթ կը փնտռէ։ Կը զգուշանայ որ զգեստները աղտէն չփտին։ Կարկտուքի մեծ կարեւորութիւն կու տայ։ Մի՛չտ նոր զգեստ չփափաքիր, գիտէ կիսամաչ զգեստները նորի վերածել ճաշակաւոր կարկտանովմը — կարկըտանի ծրարը կը սիրէ ու մասնաւոր գոհունակութիւն մը կը զգայ, երբ նոր դրամ վատնելու հարկէն կ'ազատէ ելեւմուտքը։ Ընտեսութիւնը ուրիշ ձեւերու տակ ալ կը յայտնուի — աւելորդ փայտ չվառել, օճառ չվատնել, նպարները թարմ պահել որ իրենց ոյժը չկորսնցնեն։ Զգուշանալ որ տան կահերը չկոտրին, չպատռին, չկորսուին եւ չգողցուին։ Շատ կէտեր կան որոց մէջ տանտիրկին մը կրնայ տնտեսագիտական սկզբունքները գործադրել։ Եթէ աւելի զարգացեալ կեդրոններու մէջ ըլլայինք, տանտիրկինէն կը պահանջուէր ծախուց տոմարը բերնել, հաչուեկչիռ պատրաստել, տան պէտքերը չուկայէն դնել։ Այդ պարագային կինը աւելի որամիտ ըլլալու է։

Զա՜հ դեղնելո՜ խնդիրը։ Զաւակները ընտանեաց ծաղիկն են, անոր ապագան. անոնք երկնային հիւրեր են, հրեշտակներ։ Անզօր ստեղծուած ըլլալով չեն կրնար ինքնին ապրիլ ու մեծնալ։ Բնութիւնը ստորին կենդանիները աւելի անկախ ստեղծած է, անոնք ծնելնուն պէս իրենց կեանքի պայքարը կրնան մղել անճամբ եւ քիչ պէտք ունին ծնողական աչակցութեան։ Սակայն մարդ մանկիկը խիստ անճարակ կը ծնի ու, եթէ անխնամ թողուի, անմիջապէս կը մեռնի։ Մանկան անզօրութենէն կը ծնի մօրը զգիւռարադոյն պարտքը — զայն անուցանելու եւ մեծցնելու պարագան։

Մայր մը, որպէս զի կարենայ առողջ եւ չէնք չնորհք զաւակ մը մեծցնել, քիչ չատ գիտնալու է անոր ֆիզիքական կազմութիւնը եւ մարմնոյն ազդող արտաքին դրդռիչները։ Առանց մարմնոյ՝ կեանք չկայ աս արեւին տակ։ Մանկան մարմինը չատ քնքուշ, ոսկորները կակուղ, եւ ինքնապաչտպանութեան կարողութիւնը տակաւ ըլլալով՝ չատ ենթակայ է արտաքին տպաւորութեանց։ Շրջակայքի այդ ներգործութիւններն են որ իր կեանքը կը չինեն կամ կը ջլատեն։ Օդը, լոյսը, ջերմութիւնը մեծ դերեր կը խաղան անոր վրայ։ Յուրտ, խոնաւ օդ մը կրնայ անոր առողջութիւնը խանգարել եւ սոսկալի հիւանդութեանց ծնունդ տալ, սարսափելի տաք օդը ուրիշ հիւանդութիւններ կ'արտադրէ։ Ապականակ, ծխոտ մթնոլորտ մը իր չարագուչակ ազդեցութիւնները կը բանեցնէ։ Մանկան մարմնոյն բարեխառնութեան համապատասխան տաքուկ օդ պէտք է, ինչպէս նաեւ մաքուր ու թարմ, որ մանկիկը կազդուրի եւ մեծնայ։ Չմեռը մանաւանդ չատ զգոյշ ըլլալու է պաղ առնելու մասին, պաղը չատ մը հիւանդութեանց ենթակայութիւնը կը չինէ։

(*) Տես Ա֊էրբէրի 11–12 թիւը

Ջանալու է մանկիկը չարունակ տաք պահել։ Բրդէ լայնկեկ հագուստներ հագցնելու է թեթեւ որ չճնշեն մանուկը։ Թողլու չէ որ բոկոտն կամ կիսամերկ զեռնին վրայ սողայ։ Մեծ կարեւորութիւն տալու է լուսոյ։ Ծառերուն շուքը բուսած ծաղիկը, տան մթին խորշերը ծլող բոյսերը, կը դեղնին։ Խաւարչին սենեակներու, մշուշոտ խոռոչներու մէջ մեծցող մանկիկները կը դալկին եւ կորովազուրկ կ'ըլլան։ Արեւը այնչափ պէտք է մանկան որչափ ծաղկին։ Մանկան օրրոցը արեւուտ սենեակ մը դնելու է, արեւու լոգանքը խիստ օգտակար է, արեւուտ վայրերու մէջ չրջագայութիւնը կարմիր արիւն կը չինէ երակներու մէջ։ Առատ ու մաքուր օդի, պայծառ ու տաքուկ արեւի մէջ օրն ի բուն խաղցող մանկիկը պողպատի կազմութիւն կ'ունենայ, առողջ կազմ, զուարթ բնութիւն եւ երջանիկ մանկութիւն։

Ֆունը մանկան համար հացի չափ կարեւոր է։ Ան քնանալով ուժերի կը զիրնայ քան ուտելով։ Ա՛ս մասին ուրէք զանցառութիւն հիւանդկախ կը չինէ մանուկը։

Լոգանքը խիստ կարեւոր է մանկան, գաղջ ջրով ամէն օր լոգցնելու է։ Զգուշանալու է տաք ու պաղ ջրերէ, մանկան փափուկ մարմինը չդիմանար ծայրայեղ բարեխառնութեան։ Լոգցնելէն վերջ զգուշանալու է որ պաղ չառնէ, մարմինը կակուղ լաթով չփելով չորցնելու է ու անմիջապէս հագուստը հագցնելու է։

Մանկան ճնշիչ հագուստ հագցնելու չէ։ Յանձարուրի եւ օրրոցի դրութիւնները, թէպէտ իրենց մէջ աւանդական եւ բանաստեղծական հմայք մը ունին, սակայն վնասակար են։ Մարմնոյ ասստիկ ճնշումէն ծամածռութիւնները յառաջ կու գան եւ օրրոցի ճօճումէն ուղեղի ոսկրները իրենց դիրքը կը կորսնցնեն։ Մանուկը ազատ թողելու է որ անդամները չարժէ ու զօրանայ, հագուստն ալ թեթեւ ըլլալու է. մանուկը բեռնակիր չէ։

Կաթ տալու խնդիրը բարդ խնդիր մ'է։ Մայրեր կան որ դիչեր ցորեկ կաթ կու տան իրենց մանկան՝ իրենց սէրը կաթով չափելով։ Ա՛սոնք կը խորհին թէ քանի որ կաթը մննդարար է, մանկան բոլոր ուժը անկէ կախում ունի. որչափ առատօրէն տան, այնչափ նպաստած կ'ըլլան մանկան աճումին։ Շատ մայրեր ասանկով կը խանգարեն մանկան առողջութիւնը եւ երբեմն անոր մահուան պատճառ կ'ըլլան։ Մանկան իւրաքանչիւր լացը ծիծով փոխարինելու չէ, մանուկը պահանջկոտ եւ անիրաւ ըլլալ կը սովրի։ Կաթը ամէն ցաւի դարման չէ, լացը կրնայ յառաջ գալ մարմնոյ անհանգստութենէ։ Մանուկը հաւասարաչափ կաթ չկրնար ուտել ամէն առեն. պարագաներ կան որոց մէջ քիչը օգտակար է։ Հիւանդոտ, ախտավարակ մօր կաթը կը խանգարէ, կը թունաւորէ մանկիկը. այդ պարագային ուրիշ տեղէ կաթ ճարելու է։ Կաթը հարազատ ըլլալու է։

Մայրիկը խնամով ուսումնասիրելու է մանկան ցաւ պատճառող պարագաները. քիչ չատ մարմնոյ օրէնքներէն հասկնալու է ու այդ ցաւը դարմանելու միջոցներուն իրազեկ ըլլալու է։ Զրկումը, սպառնալիքը, ծեծը, ցաւ դարմանելու մեթոտներ չեն ինչպէս չատ մայրեր կը խորհին։ Մանուկը առանց պատճառի ոչ կու լայ ոչ ալ կը պոռայ. լացը ցաւի յայտարար նշանն է։ Քմայք, յամառութիւն եւ չարակամութիւն չկայ մանկիկներու քով, ինչպէս նեղ սիրտ եւ տգէտ մայրեր կը կարծեն եւ վրէժխնդրութեամբ զանոնք կը պատժեն իբր թէ կրթելու մտօք։ Լացը մանկան լեզուն է, բողոքը մօրը անհոգութեանը, տգիտութեանը դէմ. մայրիկը լացին չէշտերը թարգմանելով իր պարտքը կատարելու է։

Երբ մարգարիտներ սկսին չարուիլ մանկան բերանը, ատ նչան է թէ կաթէն տարբեր բան ուտելու է։ Աստիճանաբար դիւրամարս բաներ կերցնելու է, որով թէ՛ ակռաները կը զօրանան եւ թէ՛ լինտերը կը պնդանան, մայրն ալ կ'ազատի կաթ տալու տաժանքէն։

Երբ մանկիկը անդամներն ու մարմինը չարժելու փորձեր ընէ, զայն ազատ թողելու է որ սողայ կակուղ փուռոցներու վրայ։ Վնասակար առարկաներ վերցուած ըլլալու են. մանկիկը սենեակին մէջ իր չրջագայութեան միջոցին խուզարկութիւններ ալ կը կատարէ, որով մանկան մարմնոյ, մտքի կարողութիւնները կը զօրանան։ Քալելու օժանդակ գործիքներ դէշ չեն, եթէ սոսկ օգնականներ ըլլան եւ մանկան սրունքները անգործածութեան չդատապարտեն։ Մկանունքի զօրութիւնը անհրաժեշտ է կեանքի մէջ։ Ա՛ս պատճառաւ չատ սխալ է չարունակ գրկել, չալկել մանուկը, սպասաւորներու, սպասուհիներու յանձնել որ հոս հոն կուռքի պէս պտըտցնեն։

Երբ մանկիկը կը սկսի ձեռները չարժել աստ անդ եւ առարկայ բռնելու փորձեր ընել, անոր խաղալիկներ տալու է որ չօշափէ ու զուարճանայ։ Խաղալիկը մանկան համար կերակուրէն անհրաժեշտ պէտք մ'է։ Խաղալիկները ըլլալու են պայծառ ու գոյնզգոյն. մանուկը անոնցմէ կը կախարդուի, մութ գոյները չկրնար գնահատել։ Խաղալիկները ըլլալու են բազում եւ բազմատեսակ. մանկան ուշադրութիւնը նախնական ըլլալով չկրնար միեւնոյն առարկային վրայ երկար ատեն կեդրոնանալ, չուտ չուտ խաղալիկները փոխելու է բոց երեւակայութեան յագուրդ տալու նպատակաւ։ Խաղալիկները անվնաս ըլլալու են։ Խաղալիկներէ ամէնէն չատ կ'ախորժի, երբ կենդանի ըլլան կամ պուպրիկ, որովհետեւ զանոնք անձնաւորելով այնպէս կը խորհի թէ իր ընկերներն են։ Ա՛նոնց հետ կը խօսի, զանոնք սիրաչահելու փորձեր կ'ընէ, անոնց մաքրութեան ու գեղեցիկ հագուելուն նախանձախնդիր է։ Պուպրիկները մանկան ընկերական զգացումը կը յագեցնեն, կը զօրացնեն ու կը կրթեն։ Գընդակը լաւ խաղալիկ մ'է, որովհետեւ գլորելով մանկիկը կը ստիպէ որ մարմնամարզ ընէ ու ժամանակ սպառէ։ Գողտրիկ ու առատ խաղալիկ ունեցող մանկիկը քիչ անգամ կը ճուայ, մայրիկը կը նեղէ. ինքն իր մէջ կ'ամփոփուի։ Զարգացեալ երկիրներ ատ մասին չատ հոգ կը տանին, մինչ բոլորովին անփոյթ կը զանուինք։

Մայր մը գիտնալու է նաեւ ժպտելու, կնճռելու, բարկանալու, ծեծելու առենը։ Ա՛սոնք, երբ յարմար առենին ու յարմար չափով չըլլան, իրենց հակազդեցիկ արդիւնքը կ'ունենան։ Փափուկ մը առաքինութեան ինչպէս նաեւ մոլութեան սատար է, կնճիռը յոռի ունակութեան մը դեղթափն ինչպէս քաջալերիչը կրնայ ըլլալ։ Բարկութիւնը ատելութեան, կեղծիքի ոգին կրնայ մնուցանել ինչպէս եւ փորձութիւններ արդիլել։ Ծեծը երբեմն երկնից կ'առաջնորդէ, երբեմն մեղքին անդունդը կը սուզէ։

Մայրեր զգոյշ ըլլալու են տղուն բնական համարձակութիւնը կորսնցնել ճիւաղի, հրէշի, դեւի խօսքեր մէջ ձգելով։ Տղոց երեւակայութիւնը արդէն վառ է։ Ա՛ս կարգի այլանդակ ու հուժկու էակներու նկարագրութիւնը գէշ հետքեր կը ձգեն յիչողութեան մէջ։ Սենեակապատկերներ կը դառնան եւ տղուն խիզախող ոգին կը տկարացնեն, անոր բնատիպ զգացումները կը խեղաթիւրեն, մտածման իսկատիպ եղանակը կ'անկիւնաւորեն։ Ա՛ս կարգի մանուկ մը կը սկսի կեղծաւորիլ, որ ամէն կարգի մոլութեանց կափարիչն է։ Երեւակայական ցաւեր, անհիմն սարսափներ ատ կարգի միտք մը կը պաչարեն՝ զայն չարունակ չարչարելով։ Արդէն Բնութիւնն ու ընկերութիւնը, մտածումն ու փորձառութիւնը զարհուրելի երեւոյթներ ունին, որոց տակ ընկճելու են թակոյ է մանկիկը երբ մեծնայ։ Մայրը ասոնց դէմ ճչմարիտ արիութեան, առաջդիմութեան ոգին ներչնչելու է որ իւր սիրելիին կեանքը խորտակում մը չըլլայ։

Երբ մայրիկը ծանր հիւանդութեանց ենթարկուի կամ մանուկը մեծցնելու տաժանքը չուզէ ստանձնել, պոյեակներու խնդիրը երեւան կու գայ։ Մայրը զաւկին բնական եւ հարազատ դայեակն է, դայեակ մը՝ որ զայն կը մեծցունէ կաթով ու սիրով։ Դայեակը արուեստական անհարազատ մայրիկն է, ուրուն կաթին հետ սիրոյ մեղրը խառնուած չէ, համբոյրներուն հետեւը սիրտ չկայ, ժպիտը կեղծ է, բարկութիւնը անողոք, սպառնալիքն ու ծեծը կրթելու ամենէն կարուկ մեթոտներն են։ Դայեակին գիրկը մեծցող մանկիկը մոլաբոյս մ'է, զգացումները կրակ չունին, սիրտը վախով առլցուած, մարմինը ճղճիմ արուեստական էակ մ'է ան։ Առանց մայրական տաք գորովոյն մեծցող մանկիկը առանց արեւու եւ ցօղի ծլող ծաղկին կը նմանի, երկուքն ալ դալկութիւններ են։ Մայր մը որ իր զաւակը ձեռքովը մեծցնելու յօժարութիւնը չունի՝ պէտք չէ որ զաւակ ունենալու բաղդին արժանանայ։ Բնութիւնը այս կարգի ստեղծում մը չսիրեր ու կը պատժէ։ Դայեակները վարձու բռնուած մայրեր են։ Վարձքի գաղափարը մայր ըմբռնումին արմատական թշնամի է, մայրը զոհողութեան հոմանիշ է։ Դայեակներ կան որ հրէշներ են, իրենց յանձնուած զաւակներուն կը սովրեցնեն անբարոյութիւն, ծածուկ մեղքերու համը առնել կու տան իրենց լկտիութ խօսակցութիւններովնե ու դիւային գործերովը, այսպէս մանկան ապագան կը վտանգեն իրենց մէկ լիրը քմահաճոյքը յագեցնելու։ Դայեակները մանկան քմայքն ալ կը փայփայեն, անոր չիմարական պահանջումներուն կը զիջանին, խաթրը չեն կոտրեր ու այսպէս ինքնահաւան, չփացած մարդիկ կը պատրաստեն մարդկութեան։ Դայեակներ երբեմն չատ անգթօրէն կը վարուին իրենց սանուկներուն հետ, զանոնք կը դիակնացնեն, երբեմն հարազատ ծնողաց վրայ սուտեր յերիւրելով որդիական զգացումը կը խղդեն, սէրը կը պաղեցնեն ու հարազատ սրտեր կ'օտարացնեն։ Դայեակը չատ խնամով ընտրելու է, աչալրջութեամբ հրսկելու է անոր վարմունքը։

Վերջապէս մանուկ մեծցնելը սարսափելի զգուշութիւն եւ անհուն համբերութիւն կը պահանջէ։ Մանուկը տունը մինակ թողուլը կրնայ աղէտ մը պատճառել։ Մայրեր եղած են որ իրենց մանկիկը կրակին քով թողլով դրացւոյն տունը չաղփաղփել գացած են եւ վերադարձին զայն ափ մը մոխիր գտած են։ Այսպիսի մօր մը վիչտը մարդ չկրնար ըմբռնել։ Թողլու չէ որ միայնակ ուզած տեղերը պտըտի, իմնալով կրնայ խեղանդամ

կամ յանկարծամահ ըլլալ։ Փոքրիկ քրոջը, եղբօրը կամ սպասուհիին չալակը տալու չէ որ պտըտցնեն. վտանգները անպակաս են մանուկներու համար։

Մանուկը խօսքով չմեծնար, այլ իմաստութեամբ, համբերութեամբ ու զոհողութեամբ։ (Շարունակելի)

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Սահակ Դաբբէնեան, Վան)

7.

Եւ արդ, որովհետեւ այս գիտական առաքեալները նոր կրօնք մը հնարած են մեր սեռի օգտին համար, Նիւ Եորքի Ինթելլիճընթը կ'առաջարկէ հետեւեալն իբրեւ հաւատոյ դաւանութիւն մը, որուն կրնան բաժանորդագրիլ եւ որն «սուտանուն գիտութեան» հետեւողները կրնան նուիրմամբ կրկնել իրենց երկրպագութեան ժամանակ, որ կ'առաջնորդուի օրուանս գիտական տղիտականներովը։

«Կը հաւատամ անդնդային միգամածի մը, որ ինքնագոյ բացողն է երկնի եւ երկրի։ Եւ այս սկզբնական համացեղ զանգուածին տարբերականութեան, իւր միածին եւ նախաձին արդիւնքին, որ ինքնաձեւ ացաւ ուրոյն աչխարհներու, բաժնուեցաւ ցամաքի եւ ջրոյ, ինքնակազմեց բոյսերն ու կենդանիներ, վերարտադրեց նման տեսակներ, երթալով զարգացաւ բարձր կարգերու եւ վերջապէս զտուեցաւ, բանաւորացաւ եւ կատարելագործուեցաւ ի մարդն։ Նա իջաւ կապիկէն, ամբարձաւ փիլիսոփայութեան եւ կը նստի քաղաքակրթութեան իրաւանց եւ սովորոյթից տակ ի ներքոյ զարգացող ընկերութեան մը օրինաց, որմէ դարձեալ պիտի գայ ծայրակատար այլասեռութեան անջատմամբ ետ՝ սկզբնական համացեղութեան քաոսին։ Կը հաւատամ բոլորովին անանձնաւոր բացարձակին, ոչ ընդհանրական եկեղեցւոյն, անմիութեան սրբոց, վերջնամնացութեան յարմարագուշնին, զօրութեան յարատեւութեան, մարմնոյ ցրման, եւ յաւիտենական մահուան։»

Այսպէս նոր եկեղեցին կրնայ խոստովանիլ իրենց հաւատքը իբրեւ որդի կապկաց մանաւանդ քան իբրեւ սերունդ Ադամայ, «որ Աստուծոյ որդի էր։»

Այսչափ մը անհաւատ գիտութեան յայտնութեանց համար։ Ճշմարիտ գիտութիւնն է ինչ որ մարդիկ էլթէն։ Բայց գիտնական մարդիկ ի՞նչ գիտեն արարչութեան կամ արարչին վրայ, ի բաց առեալ ինչպէս նա կը յայտնէ ինքզինքը եւ իւր գործերն անոնց։ Գիտութեան Զարգացման Ընկերակցութեան Ամերիկեան ժողովի մը մէջ ի Մէմփիսըն, Վիս., 1893ին աչխարհի տարիքին վրայ չհեկեան դրութիւն մը կարդաց Փրոֆ. Ա. Տ. Վալքոթ Վոչինկթոնցին։ Նա երկրին տարիքը կը դնէ իբր 45,000,000 տարիներ։ Փրոֆ. Վինչէլ կը դնէ աչխարհին տարիքը իբր 25,000,000 տարիներ։ Լայէլ հաչուեց զայն 240,000,000 տարիներ։ Տարվին ընդհանուր կերպով մը դրաւ զայն 200,000,000 տարիներ, կէիք՝ 73,000,000 տարիներ, Ե այս է էլ-ո-ի-ն-ը։ կը խօսին «Մովսէսի սխալներուն» եւ Սուրբ Գրոց անհամաձայնութեանց վրայ, մինչ գիտութեանց այս ուսանողները երկրին տարիքը որոչելուն մէջ կը տարբերին հինգ հարիւր յիսունհինգ միլիոն տարիներ։ Աստուածաչունչը անգիտնական, ապա անհաւատալի, կազմութիւն մը աւաղին վրայ, կ'ըսէ թէ ունի Աստուածային ծագում, մինչդեռ դա արդիւնք է մարդկային իմացականութեան եւ ճարտարութեան։ Թող մանաւանդ ըսենք թէ միայն Աստուած մը կրնար հեղինակն ըլլալ այսպիսի հրաչալի հատորի մը, որոյ հեղինակութիւնը ճշմարիտ գիտնականը կը յարգէ իբրեւ աղբիւր մը յաւիտենական ճշմարտութեան։ Եթէ դա անհամաձայն է արդի գիտութեան ոմանց հետ, այն կեղծ գիտութեանն է որ կ'առաջնորդէ Անաստուածութեան եւ կործանման յանդգնութեան։ Ամէն փայլողը ոսկի չէ, եւ շատ մը փայլուն վարկածներ միայն անզգոյները կը հրապուրեն խաբուելու։ Մեր պայքարը ապացուցեալ գիտութեանը դէմ չէ եւ ոչ ալ կը հակառակի Բնութեան, պատմութեան եւ իրականութեան մէջ ծանօթ իրաց։ Այսպիսի բաներով անոնք որ կը խոնարհին բանին գերազոյն հեղինակութեան՝ չունին վէճ։ Դոքա կը պնդեն թէ Աստուածաչունչը գիտական է եւ իրապէս առաջ՝ գիտութեան ճոխազոյն ստացմանց մէջ։

Գիտութիւնը կը հռչակէ՞ թէ նիւթին արարչութիւնը իւր ներկայ գործարանաւոր դասաւորութենէն առաջ էր, Աստուածաչունչը կը հաւաստէ զայն իւր նախաբանին մէջ։ Անկարելի է «Սկիզբէն» թուել, որով նա կը բանայ իւր առաջին տողը։ Բայց գիտենք թէ արարչութիւնը կազմաւորելէն առաջ անձեւ եւ անպատրաստ էր եւ անդունդին վրայ խաւար կար. եւ ապա եկաւ կարգ եւ դասաւորութիւն։ Աչխարհին առնելիք ձեւը ի սկզբան չերեւցաւ, կ'ըսէ Ծննդոց գիրքը։ Կաղապարիլը, ձեւաւորիլը, խաւաւորիլը, բարձրացնելը եւ ցածցնելը եկան յետոյ։ Դաւիթ կ'արձագանգէ զմովսէս երբ կ'ըսէ, «Լեռներուն վրայ ելան, ու հովիտներուն մէջ իջան ան տեղը որ դուն հաստատեցիր անոնց համար» (Սաղ. ՃԴ. 8)։ Դիտութիւնը կը հաւաստէ՞ թէ երկրին խաւերը ձեւացան ջրով որ երբեմն կը ծածկէին լեռները։ Աստուածաչունչը մարդուն ունեցածէն աւելի հին իմաստութեամբ մը կ'աղաղակէ երկրին Արարչին, «Զանիկա անդունդով ծածկեցիր իբր թէ հանդերձով, ջուրերը լեռներուն վրայ կայնեցան. քու սաստելէդ փախան. քու որոտմունքիդ ձայնէն արտորալով փախան» (Սաղ. ՃԴ. 6-7)։ Ստուգիւ Եբրայական բանաստեղծութիւն մը, բայց կը բովանդակէ երկրաբանական ուսման ամբողջ գումարը մի պարզ պարբերութեան մէջ։

Լէուդինանդ Մօրին յետ երկար ուսողութեան հմտութեամբ կը կազմէ «Հովի եւ հոսանքի» քարտէսներ եւ նաւելու ուղղութիւններ, եւ Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը կը սիրէ զանոնք բոլոր աչխարհ՝ զառաջինն տալով ազգաց «ծովու ֆիզիքական աչխարհագրութիւնը,» դրականացընելով բոլոր մեծ իրողութիւնք նկատմամբ ովկիանական հովերու եւ հոսանքներու. եւ Մօրի հոսանքին եւ նաւարկութեան մեծ չըքնաղներուն։ Աստուածաչունչը չատ առաջ յայտնեց ինչ որ Մօրին յառաջ բերաւ 1858ին, այն է անդադար չրջառնութիւնն մեր գունդին հովերուն եւ ջրերուն. այսպէս «Հովը դէպ ի հարաւ կ'երթայ, ու դէպ ի հիւսիս կը պտըտի եւ հովը ասդին անդին պտըտելով կ'երթայ իր չրջաններուն համեմատ կը դառնայ» (Ժող. Ա. 6)։ «Ամէն գետերը ծովը կ'երթան, բայց ծովը չլեցուիր. ան տեղը որ գետերը կ'երթային, նորէն հոն կ'երթան» (Ժող. Ա. 7)։ Հոս ունինք մետէորաբանական եւ ջրագրական ամբողջ գիտութիւնը կեդրոնացած եւ բիւրեղացած երկու համարներու մէջ, որ կատարելապէս համաձայն է ամենավերջին ուսեալ գիտական իրողութեանց։ Մեր օրուան գիտութիւնն ու հմտութիւնը ապառաժները կը հալեցնէ փռան եւ գործատան մէջ, Աստուածաչունչը ետ չմնար հաւաստելու թէ կարելի է սա եւ, մինչդեռ դարերով մարդիկ երբէք չէին գիտեր թէ այսպիսի բան մը կրնար ըլլալ. բայց Աստուածաչունչ գրող մը ժամանակին գրեց. «Անիկա իր ձայնը հանեց, երկիրը հալեցաւ» (Սաղ. ԽԶ. 5)։ Լեռները մոմի պէս կը հալին Եհովայի երեսէն, բոլոր երկրին Տէրոջը երեսէն։ Հռետորին համար ասոնք կրնան միայն «բանաստեղծական պատկերներ» ըլլալ, բայց հանքաբանն ու տարրալոյծն պիտի ըսեն թէ ատոնք կը պատմեն իրական, հաստատուն, գիտական ճշմարտութիւն։

Տարրալուծութեան գիտութիւնը այժմ կարող է ընդդիմահար ոսկին վոխել թափանցիկ ոսկիի, բայց Աստուածաչունչը դարեր առաջ կը յիչէ ճիշդ այնպիսի ոսկի։ Յայտնութիւնը կը պատմէ մեզ ոսկիի վրայ, «մաքուր ապակիի» պէս բիւրեղացեալ ոսկիի, «ոսկեղէն երուսաղէմին» մէջ։ Բայց մարդիկ խնդացին այս ներչնչեալ պատմութեանը վրայ, զի մետաղագործութեան մէջ այսպիսի ոսկի երկար ժամանակ անծանօթ բան էր երկրի վրայ։ Այսպէս տարակոյսի դար մը իւր Աստուածաչունչը ծաղրելու օրն ունեցաւ, այսպիսի անգիտնական բաներ արտայայտելուն համար։ Ապա եկաւ Ցաբատէյ, բոլոր տարրաբանից ամենամեծը, որ ապացուցուց թէ այս մետաղը կրնար բոլորովին զտուիլ այնպէս որ կատարելապէս թափանցիկ ըլլար նման մաքուր ապակիի։ Եւ արդարեւ Սուտակ ապակին իւր ճոխ ձեւին մէջ ոսկւոյ լուծման արտադրութիւնն է միայն։ (Անդրէեւեան)

ԲԱՐԻ ԼՈՒՐ ՊԱՐՏԻԶԱԿԷ

Ապրիլ 10/23ին Պարտիզակի Աւետարանական ժողովրդեան եկեղեցւոյն, որ երկու տարիէ հետէ անգործածելի դարձած էր, վերանորոգման կայսերական բարեհաճ Իջոփէն եկեղեցիին մէջ կարդացուեցաւ ոստիկան Իսմայիլ էֆ.ի կողմէ ի ներկայութեան կառավարական պաշտօնէից եւ Աւետարանական հասարակութեան ներկայացուցիչներու։ Ապա ի դիմաց նոյն հասարակութեան Նորին Կայսերական Վեհափառութեան արեւշատութեան համար մաղթանաց գիր մը կարդաց Ս. Մ. Գասապեան էֆ.։ Ցետոյ Վեր. Տր. Զէյմպըրս Սուրբ Գրոց հատուածներ կարդալով պարագային յարմար ուղերձ մը րրաւ, որմէ ետքը Պատ. Ց. Կարապետեան Թուրքերէն լեզուով աղօթք մատոյց եւ Բարձրեալոյն օրհնութիւնը հայցեց Վեհ. Սուլթանին եւ անոր միլիոնաւոր հպատակաց վրայ։ Ցետոյ եկեղեցիին վերանորոգման գործը սկսաւ։

ՂԱԶԱՐՈՍ ԳԱՆՋԷԼԵԱՆ

Այրի Տիկին Լուսիա Ա. Ասատուրեան խորին չնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք անձամբ կամ նամակով հաճեցան ցաւակցութիւն յայտնել իր հանգուցեալ ամուսնոյն, Վեր. Ա. Կ. Ասատուրեանի, մահուան առթիւ։

ԱԶԴ

Ընդ հուպ լոյս պիտի տեսնէ Փրոֆ. Ց. Ց. Մանիասեանի ընդարձակ Աչխարհագրութիւնը, քառածալ, չուրջ 190 էջ, 70 պատկերներով եւ քանտով փորագրուած 12 նոր աչխարհացոյց քարտէսներով։ Գին (քարթոնէ) 12½ դահ, (կիսակաչի լաթակազմ) 15 դահ։

Ե. Փ. ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԱՂՕՔԱՏԻՃՈՂՔ

Պայքար Հաւուսի մատրան մէջ ժամը 8ին (Ը. Թ.)։ *Նիւթ, Հռով. ԺԲ. 2։*

ՀԱՆԴԷՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վինտիշկրեց իշխանը եւ իշխանուհին անցեալ հինգշաբթի կայս. պալատան մէջ ճաշեցին Վեհ. Սուլթանին հրաւիրմամբ։ Ներկայ եղան նաեւ Աւստրիական դեսպանը, Սպարապետ փաշան, Արտաքին գործերու նախարարը եւ Պետական Խորհրդոյ անդամներէն Թէրխան փաշա։ Ուրբաթ իշխանը եւ իշխանուհին ներկայ եղան Սէյամլըգի արարողութեան, եւ յախճապակեղէնի կայս. գործարանը, կայս. ախոռը եւ Եըլտըզի պարտէզը պտըտելէ ետքը Ն. Կ. Վեհափառութեան հետ ճաշեցին։ Նոյն երեկոյ անոնց փոքրիկ մեծ հացկերոյթ մը տուաւ Աւստրիական դեսպանատան մէջ, յետոյ նուագահանդէսի մը ներկայ եղան կայս. պալատան մէջ, եւ ապա Վեհ. Սուլթանէն հրաժեշտ առին՝ խորին չնորհակալութիւն յայտնելով այն սիրալիր հոգածութեան համար զոր գտան իրենց ի Կ. պոլիս այցելութեան միջոցին։ Շաբաթ կէսօրէն առաջ, մինչ կը պատրաստուէին մեկնիլ, Արտաքին գործերու նախարարը իշխանին յանձնեց ականակուռ Օսմանիկ պատուանշանը, որու ժապաւէնը արդէն չնորհուած էր երկու օր առաջ։ Վեհ. Սուլթանը բարեհաճեցաւ նաեւ իշխանական ամոլին ղրկել Արաբական ընտիր տեսակէ զոյգ մը չքեղ նժոյգ։

Ուրբաթ Սէյամլըգի արարողութենէն ետքը Գերմանական դեսպանը պատիւ ունեցաւ Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու եւ այդ առիթով Ն. Կ. Վեհափառութեան մատուցանելու Օլէնպէրկի Արժանիք պատուանշանը, որ դըսին կողմէ ղրկուած է։ Ներկայացուց նաեւ Սիլեզիոյ կուսակալ Թրախէնպէրկի դուքսը, որ մայրաքաղաքս եկած է այցելութեան։

Երկուշաբթի Պարսկական դեսպանը Փարիզ ուղեւորեցաւ։ Անոր պիտի երթայ Մարիա եւ Պարսից Շահին կողմէ ներկայ պիտի գտնուի Ալֆոնսօ ԺԳ. թագաւորին գահակալութեան հանդէսներուն։

Սպարապետ փաշան, Վեհ. Սուլթանին հրամանով, զինուորական բոլոր սպաներուն արգելեց համազգեստով թէ քաղաքային զգեստով յաճախել Բերայի գարեջրատուները եւ ուրիշ տեղեր, ուր ոգելից ըմպելիներ կը վաճառուին։

Վեհ. Սուլթանին թիկնապահներէն Զօր. Նասրը փաշայի յանձնուեցաւ Պատէնի մեծդքսին տանիլ Իմթիյազի պատուանշանը, զոր Ն. Կ. Վեհափառութիւնը չնորհեց անոր իշխանութեան յիսնամեակին առիթով։

Սէլանիկի Ա.ը եւ Իզմիրի Ա.Ե.Ն. լրագիրները անպայման կերպով դադարման դատապարտուեցան։

Մինչդեռ կ'ըսուի թէ Վանի ցոյներէն հունձքը պատուական վիճակ մը ունի, Պաղտատի կողմերը միայն երկու անգամ անձրեւած է այնան եւ ձմրան մէջ, եւ կը վախցուի որ մեծ նուազութիւն եւ սղութիւն պիտի ըլլայ։

Մարտի սկիզբէն մինչեւ Մայիսի վերջը արգելուած է սպունգ որսալ Թրքական ջուրերու մէջ։

Մայրաքաղաքիս եւ արուարձաններու հեռագրական կայաններէն 139,950 հեռագիր ղրկուած է 1901 Յունվ. 1էն ի վեր, եւ նոյն միջոցին Օսմ. պետութեան զանազան կողմերէն ընդունուած յանձնարարական նամակներուն թիւն է 470,000։

Ծանուցուեցաւ թէ Զատկի տօնին առիթով Վեհ. Սուլթանը հրամայած է 75,000 դահ. ղրկել Յունաց Պատրիարքարանը, 50,000 Հայոց Պատրիարքարանը, 25,000 Հռոմէական Հայոց Պատրիարքարանը, 30,000 Հրէից Րաբունարանը եւ 50,000 Պուլկարաց Էկզարքարանը։ Յունաց Պատրիարքը, ըստ սովորութեան, սակառ մը չէօրէկ եւ կարմիր հաւկիթ ղրկեց ի կայս. պալատ։ Բոլոր Յունադաւան դեսպանատուններուն պետերը եւ կառավարական Յոյն պաշտօնեաներուն մեծ մասը համազգեստով Ֆէների Պատրիարքարանը գացին։ Պատրիարքարանի փողոցներուն մէջ խառնուած ամբոխը այնչափ մեծ էր որ ոստիկանները եւ դեսպաններուն ընկերացող Ռուս զօրաց չղթան անոնց դժուարաւ ճամբայ բացին Պատրիարքարանէն մինչեւ եկեղեցին։ Սուրբ Գերեզմանի (Երուսաղէմ) եկեղեցիին մէջ այս տօնին ներկայ գտնուեցան 12,000 հոգի եւ բարեկարգութիւնը կատարեալ էր։ Ըստ Սէրվիէի, Զատկին բաւական թուով արկածներ պատահեր են հայրաքաղաքիս մէջ հրազէնի արձակումէն։ Քանի մը անձեր վիրաւորուեր են, մէկը աչքէ մը եղեր է, երկու հոգի ալ մատներ կորսնցուցեր են, եւն.։ Հակառակ Պատրիարքին չղջաբերականին, Բերայի մէջ նախորդ տարիներու հետ բաղդատմամբ աւելի չատ հրազէն արձակուեցաւ, եւ վերոյիշեալ հետեւանքն է լոկ ինչ որ բնականապէս պիտի ակնկալուէր։

Տէյտաղաճի թումբը 16,000 դահ.ի ծախքով պիտի վերանորոգուի Արեւելեան երկաթուղիի ընկերութեան կողմէ։ Յետոյ ղրամը պիտի վճարուի նաւահանգստի տուրքի հասոյթով։ Կը խորհուի նաեւ նոր թումբ մը շինել յետոյ։

Հասան Թահսին էֆ. աղերսագրով մը խընդրած է իրեն փոխանցել Պէյրութի թղթի գործարանը։

Կայս. Բժշկական Վարժարանը թեւադրած է մայրաքաղաքիս մէջ երկամեայ չրջանով ատամնաբուժական վարժարան մը հաստատել եւ չթողուլ որ այն վարժարանէն վկայական չունեցողներ ատամնաբուժութիւն ընեն Օսմ. պետութեան մէջ։

Պէյրութի մէջ պզտիկ տղայ մը թռուցիկ թողնելու միջոցին տան մը տանիքէն վար ինկաւ եւ մեռաւ։ Տեղային իշխանութիւնները թռուցիկ թողնելն արգելեցին հոն։

Պուլկարիոյ փոխառութեան նկատմամբ նախորդ հեռագիրները մոլորեցուցիչ էին։ Արդ կ'իմանանք թէ Մ. Տանէվ չարաթ ելեւմտական նախարար Մ. Սարաֆովի հետ Սոֆիայէ Փարիզ ուղեւորեցաւ նոր փոխառութեան մը պայմանները որոշելու եւ անոր յատուկ պայմանագիր մը պատրաստելու համար, որպէս զի Սոպրանիէի ներկայացուցչական յաջիկայ երկուշաբթի քաւուելիք նստաշրջանին մէջ։ Փոխառութեան գումարը պիտի ըլլայ 100 միլիոն ֆրանք եւ, ըստ Պուլկար թերթի մը խօսքին, փոխառութիւնը հրապարակ պիտի հանուի հարիւրին 87էն 90 գնով եւ հարիւրին 5 տոկոսով։ Ծխախոտի մենաւաճառով պիտի չապահովուի այն, այլ ծխախոտի մաքսով եւ ուրիշ հասոյթներով, որոնք մասամբ պիտի ենթարկուին դրամատէրներու խմբակին հսկողութեան։ Ռուսիոյ կայս. դրամատունը ըստ Լէվէնի Հէրալտի 10, իսկ ըստ Սէվէրի 15–20 միլիոն ֆրանքի մաս մը պիտի ունենայ փոխառութեան մէջ։ Մնացեալին մեծ մասը պիտի տայ Փարի–էտ–Փէյի–Պաի դրամատունը։ Բայց կ'ըսուի թէ Գերմանական եւ Աւստրիական դրամատուներն ալ պիտի մասնակցին փոխառութեան։ — Սոֆիայէ կը հեռագրուի թէ Ֆերտինանտ իշխանը Սբ. Փեթերսպուրկ պիտի ուղեւորի Մայիս 26ին։

Ջեռնհաս իշխանութիւնը դադրեցուց Պէօյիւքտէրէի պեղումները։ Պեղման դաշտը ծովուն մակերեսին մօտ էր, եւ պեղման գործողութեամբ պզտիկ լիճեր կը ձեւանային։

Երկու ոսկեայ տուրք մը պիտի առնուի ամէն պայտարէ որ անասնաբուժական վարժարանէն վկայագիր կ'ընդունի։

Երկուշաբթի 1,350 անասուկ Մավզերեան փամփուշտ եկաւ Գերմանական չոգենաւով մը եւ ընդունեցաւ Միւշիր Էահէմ փաշայէ եւ զինուորական ուրիշ սպաներէ բազկացեալ յանձնաժողովի մը ձեռամբ։

Այն որբեւարիները, որոնց ամուսինները եւ հայրերն ալ պաշտօնատար էին, իրենց ինկող հանգուցեան երկու թոշակներուն մեծը պիտի ընդունին, հօրենական ըլլայ այն թէ ամուսնական։

Օսմ. պետութեան վաճառականութիւնը, երկրագործութիւնը եւ տարազագործութիւնը զարգացնելու միջոցներ փնտռել հրամայող կայս. հրամանագրին համաձայն երկու ծրագիր պատրաստուած է, մին Առեւտրական եւ հանրօգուտ գործերու նախարարութեան կողմէ, միւսն ալ Անտառներու, հանքերու եւ երկրագործութեան նախարարութեան կողմէ։ Պետական Խորհուրդը անոնց ուսումնասիրութեամբ կը զբաղի։

Ապրիլ 23ին Հիճազի կուսակալը հեռագրեց թէ Ապրիլ 8էն ի վեր Մեքքէի պահակազօրքերէն, բնակիչներէն եւ գեռ անտի չմեկնած սակաւաթիւ ուխտաւորներէն ոչ ոք հետախոյզ բռնուած կամ մեռած է։ Մեհինէի մէջ ալ Մարտ 26էն մինչեւ Ապրիլ 14 հետախոյզ վարակուող եւ մեռնող չեղաւ, բաց ի քանի մը դէպքերէ՝ որոնք պատահեցան քաղաքէն դուրս բանակած ուխտաւորներու մէջ։ Բոլոր այդ ուխտաւորները Ապրիլ 16ին ուղեւորեցան եամպօ։ Մինչեւ Ապրիլ 23 Ճիտտէէ 60,000 ուխտաւոր մեկնած էին նաւով։ Իսկ Դամասկոս եւ Եգիպտոս ուղեւորող Նուիրական կարաւանները Ապրիլ 7ին մեկնեցան։ Բլազոմէնի առջեւ քանի մը չոգենաւ կը գտնուին վերադարձող ուխտաւորներով։

Երկուշաբթի, ըստ սովորութեան, պաշտօնական չնորհաւորութիւններ տեղի ունեցան Հայոց Պատրիարքարանի մեծ սրահին մէջ Զատկի տօնին առիթով, եւ բարեմաղթութիւններ եղան Վեհ. Սուլթանին արեւշատութեան համար։ Նոյն օր Հայ Հռոմէականներու Պատրիարքը եւ Պուլկարներու Էկզարքը, հետեւորդներու ընկերակցութեամբ, Հայոց Պատրիարք Հօր չնորհաւորական այցելութիւն տուին Գումգափուի Պատրիարքարանին մէջ։ Նախորդ օրը նոյնպիսի այցելութիւն տուին հոն Պարսից դեսպանը եւ քանի մը դեսպանատուններու առաջին թարգմանները։ Դեսպաններէն ոմանք, Պապական նուիրակը եւ ուրիշ ականաւոր անձեր չնորհաւորական այցաքարտ ղրկեցին։ Երեքշաբթի Հայոց Պատրիարքը Յունաց Պատրիարքին չնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Ֆէների Պատրիարքարանին մէջ։ Յետոյ անցաւ Օրթաքէօյ եւ փոխադարձ այցելութիւն տուաւ Պուլկարներու Էկզարքին, եւ անտի գնաց Բերա Հայ Հռոմէականներու Պատրիարքը չնորհաւորել Սագրզաղանճի Պատրիարքարանին մէջ։ — Կարօտեալներու համար Վեհ. Սուլթանին կողմէ Հայոց Պատրիարքարանը ղրկուած 25,000 դահ.ին մէկ մասը գաւառային որբանոցներու պիտի յատկացուի, մէկ մասն ալ մայրաքաղաքիս աղքատախնամութեան պիտի տրուի՝ կարօտեալներու բաշխելու համար։ — Կ'ըսուի թէ Ադզ. Հիւանդանոցի արհեստանոցը վերջերս 500 ոսկիի գործ արտադրած է եւ մեծ մասն ալ ծախուած է։ — Հայոց Ֆէրիքէօյի եկեղեցիին աւանդատան սեղանը չանկարծ վլաւ եւ լուսարարը, որ փլատակներուն տակ մնացած էր, դժուարաւ ազատուեցաւ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆրանսայէ ընդ–ընտրութիւնները. Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, զոր կը հաղորդէ Կ. պոլսոյ Տոյչ–Ցայթունկը, ընտրուած Նախարարականներու թիւն է 248 եւ Ընդդիմադիրներունը 163, 177 ընտրութիւններ ալ համեմատականի միացած են. Ըստ այսմ, համագումարը կ'ըլլայ 588. Վերջին խորհրդարանը 584 անդամ ունէր. Ըսել է թէ նորակազմը պիտի ունենայ չորս անդամ միայն աւելի, թէեւ ըսուեցաւ թէ աւելի չատ պիտի ունենար. Թէ նախարարութեան կուսակիցները եւ թէ Ընդդիմադիրները չատ մը խումբերու բաժնուած են, եւ ուրոյն խումբերու վերաբերողներուն թիւը համեմատաբար չատ փոխուած չէ. Ընտրութեան նշանաւոր մէկ հանգամանքը սա է որ Փարիզ ամբողջ մէկ անգամ ընտրեց, որու ոյժը գաւառներուն մէջ կը վայնայ. Մայրաքաղաքին մէջ կառավարական լոկ երկու եւ Ընդդիմադիր 16 ընտրելիներ ընտրուեցան, իսկ 22 ընտրելիներ ալ համեմատականի միացին. Դարձեալ անդամնեբէն ոչ մին անյաջող եղած է, թէեւ երկու նախարարներու ընտրութիւնը համեմատականի միացած է. Ընդդիմադիրները կ'ըսեն թէ իրենք մեծամասնութիւն կը կազմեն, եւ թէ Ազգայնականները (Միապետական) առաջնորդուած 46 աւելի աթոռ չունած են. Կառավարութիւնը կը յուսայ հանրամատականի միացած 177 աթոռներէն 125ը չունիլ երկրորդ ընտրութեան ժամանակ.

Հարաւային Ամերիկէ պատերազմը. Թէեւ կ'ըսուի թէ Պօլիները չեն ընդունած հնչուութեան Բրիտանական պայմանները, իրականս ոչինչ ծանօթ է խնդրին վրայ. Պօլիր պիտոները, ըստ վերջին լուրերու, դեռ ժողովներ կը գումարեն իրենց հետեւողներուն հետ, եւ վերջնական կէտը դեռ քանի մը օր չկրնար գիտուիլ. Բանի մը թերթեր կ'ըսեն թէ ընդհանուր ներման խնդիրն է որ Պօլիներուն թոյլ չտար ընդունիլ Բրիտանական պայմանները, քանզի անոնք չեն ուզեր որ Բարեյուսոյ Գլխի Դաղթականութեան Բրիտանացիներն այն հպատակները որոնք իրենց կողմն անցան ընդհանուր ներումէն զուրկ մնան. Ինչպէս ըսինք անցեալ չաբթու, զինադադար չկայ եւ Բրիտանական գունդ մը Թրանսվալի հարաւարեւմտեան մէկ անկիւնը յանկարծական բերդով Պօէր քանակեղզ մը գերի բռնեց 75 մարդ եւ գրաւեց բազմաթիւ արկաւ եւ զառք. Գերի բռնուածներուն մէջ կը գտնուին Զօր. Տըլարիի եղբայրը, Զօր. Ֆէօխի եղբայրը եւ Զօր. Տը Ուէթ թօգնականը. Ցունվ. 1էն մինչեւ Ապրիլ 21 Պօէրները կորսնցուցին մահուամբ, վիրաւորմամբ, գերութեամբ եւ անձնատուութեամբ 5,883 մարդ.

Պոթէկ Դեդ դուէլը. Ապրիլ 23ին կէսօրէն առաջ սկսան Պատէնի մեծ գլխին իշխանութեան յիսնամեակին պաշտօնական հանդէսները գեղարուեստի միջազգային ցուցահանդէսին բացմամբ, որ մեծ գլխին ձեռամբ կատարուեցաւ. Կէսօրէն ետքը մեծ դուքսը պատգամաւորութիւն մը ընդունեցաւ Դաշնակցային Ծորդրդին կողմէ առաջնորդութեամբ Ցոն Պիւլոլ կոմսին, որ ուղերձ մը խօսելով Գերմանիոյ Կայսրութիւնն յայտնեց այն օգնութեան համար, զոր մեծ դուքսը մատուցած է Գերման կայսրութեան վերածնման համար, եւ մաղթեց որ դեռ չատ տարիներ Ցոհանէսին Բարեբերութեան Ցանկորդ օրը կայսրը Բարլսրուէ եկած հանդէսներուն ներկայ գտնուի, եւ կէսօրէն ետքը չքնաղ մը առիթով մեծ դուքսը կայսերը հանդիսը համար բաժակ առաջարկեց. կայսրն ալ, ի պատասխանի, պարտականութեան մը չհանդիսը կատարողի տիպար կոչեց դուքսը. Աստրիոյ եւ Ռուսիոյ կայսրերը, եւ Անգլիոյ, Իտալիոյ, Փորթուգալի, Պելճիոյ եւ Շուէտի թագաւորները ներկայացուցիչներ ղրկեցին. Գերման վերնապետներէն ոմանք անձամբ գային, ոմանք ալ ներկայացուցիչ ղրկեցին. Ծրիսրիխ մեծ դուքսը ծնաւ 1826 Մեպտ., եւ ուստի իր տարիքը 76ին մէջ է. Իր կինը Վիկտոր Ա կայսեր դուստրը եւ արդի կայսեր հօրաքոյրն էր. Երկու զաւակ ունին, Թառանգական մեծ դուքսը եւ դուստր մը որ Շուէդ–Նորվեկիոյ գահաժառանգ իշխանին կնիկն է. Պատէն Գերմանիոյ տէրութիւններուն չորրորդն է մարած ժառանգ իշխան մը աւելի մեծ ըլլալով քան Սաքսոնիա. Բայց բազմամարդութեամբ հինգերորդն է, ուստի որ Սաքսոնիա անոր երկպատիկն աւելի ընակիչ ունի. Պատէնի ընակչութիւնը 1900ին 1,866,584 էր. Անոնց մէկ երրորդէն քիչ աւելին Բողոքական են, մնացեալին մեծ մասնութիւնն ալ Կաթոլիկ են. Մեծ դքսին գերդաստանը Բողոքական է.

Ամերիկա. Ցոյզեր. 170 միլիոն տոլարի դրամագլուխ, մեծ ընկերութիւն մը կազմուեցաւ վերջերս Եւրոպայի եւ Ամերիկայի միջեւ չոգենաւ բանեցնելու գործը իր ձեռքին առնելու նպատակով. Գոնուած չոգենաւային ընկերութիւններէն ոմանք արդէն միացած են անոր, եւ Գերմանական երկու մեծ ընկերութիւնները — Հիւսիսային Գերմանական Լոյտ եւ Համպուրկ–Ամերիկեան — յանձն առած են անոր հետ համերաշխաբար գործել. Մր. Փիրփոնթ Մորկըն է այս մեծ ընկերութեան պետը. Կը գուշակուի թէ այս ձեռնարկին հետեւանքը պիտի ըլլայ գիներ նուազեցնել եւ աւելի յաճախ ծառայութիւն մը տալ. Ցոյզեր. 170 միլիոն տոլարի դրամագլուխ, մեծ ընկերութիւն մը կազմուեցաւ վերջերս Եւրոպայի եւ Ամերիկայի միջեւ չոգենաւ բանեցնելու գործը իր ձեռքին առնելու նպատակով. Գոնուած չոգենաւային ընկերութիւններէն ոմանք արդէն միացած են անոր, եւ Գերմանական երկու մեծ ընկերութիւնները — Հիւսիսային Գերմանական Լոյտ եւ Համպուրկ–Ամերիկեան — յանձն առած են անոր հետ համերաշխաբար գործել. Մր. Փիրփոնթ Մորկըն է այս մեծ ընկերութեան պետը. Կը գուշակուի թէ այս ձեռնարկին հետեւանքը պիտի ըլլայ գիներ նուազեցնել եւ աւելի յաճախ ծառայութիւն մը տալ. Ցոյզեր. 170 միլիոն տոլարի դրամագլուխ, մեծ ընկերութիւն մը կազմուեցաւ վերջերս Եւրոպայի եւ Ամերիկայի միջեւ չոգենաւ բանեցնելու գործը իր ձեռքին առնելու նպատակով. Գոնուած չոգենաւային ընկերութիւններէն ոմանք արդէն միացած են անոր, եւ Գերմանական երկու մեծ ընկերութիւնները — Հիւսիսային Գերմանական Լոյտ եւ Համպուրկ–Ամերիկեան — յանձն առած են անոր հետ համերաշխաբար գործել. Մր. Փիրփոնթ Մորկըն է այս մեծ ընկերութեան պետը. Կը գուշակուի թէ այս ձեռնարկին հետեւանքը պիտի ըլլայ գիներ նուազեցնել եւ աւելի յաճախ ծառայութիւն մը տալ. Ցոյզեր. 170 միլիոն տոլարի դրամագլուխ, մեծ ընկերութիւն մը կազմուեցաւ վերջերս Եւրոպայի եւ Ամերիկայի միջեւ չոգենաւ բանեցնելու գործը իր ձեռքին առնելու նպատակով. Գոնուած չոգենաւային ընկերութիւններէն ոմանք արդէն միացած են անոր, եւ Գերմանական երկու մեծ ընկերութիւնները — Հիւսիսային Գերմանական Լոյտ եւ Համպուրկ–Ամերիկեան — յանձն առած են անոր հետ համերաշխաբար գործել. Մր. Փիրփոնթ Մորկըն է այս մեծ ընկերութեան պետը. Կը գուշակուի թէ այս ձեռնարկին հետեւանքը պիտի ըլլայ գիներ նուազեցնել եւ աւելի յաճախ ծառայութիւն քան զոր հնար էր մրցման դրութեան ներքեւ. — Ճիւնուարեան առեւտ մը ձեռնարկած է Սմիթ գործակատարը Մանիլայի մէջ գտնել զինուորական կարգապահութեան հակառակ ու վնասաբեր ընթացքի մէջ գտնուած ըլլալուն համար. Ոչխարը Հազարապետը գտուեցաւ նոյնպիսի ամբաստանութեան ենթարկուած ըլլալով եւ անպարտ արձակուեցաւ, վասն զի Զօր. Սմիթի հրամանով գործած էր. Զօր. Սմիթի դէմ ալ ամբաստանութիւնը կայ թէ հրահանգ տուած էր Սանար վիղին անպատուի վերածել եւ զինք բռնելու կարող ամէն մարդ սպանել. — Դեռ որոշ չէ թէ Ամերիկեան Ազգ. ժողովը ջրանցի երկու ղիներէն ո՛րը պիտի ընտրէ. Սակայն Մր. Հէյ եւ Ոսաչինութեան Քոլըմպիական դեսպան Սիներ Քոնչա համաձայնութեան հիմ մը գտած են. Քոլըմպիա կը հաւանի ուղեւորական Միացեալ Նահանգներուն վարձու տալ վեց մղոն լայնութեամբ գրկիր մը, վարձքը հարիւր տարին անգամ մը նորոգելու պայմանով. Նաեւ անալիման վերջում կը հաւանի ջրանցին Ամերիկայի վաճառականութեան եւ տուրքէ զերծ կացուցանելու Միացեալ Նահանգները պիտի վճարեն 7,000,000 տոլար եւ Քոլըմպիա 14 տարի ոչինչ վարձք պիտի ընդունի. Ցեռնարկ պիտի տնօրինուի տարեկան փոխարինութիւնը մը. Այս պայմանագրութեան կրնան Քոլըմպիոյ Սպգային Ժողովին որոշման կը սպասէ. Այլ նոյն Հոկտեմբերի Էլիզաբեթպորթին հիմն վիճակը կը բարելաւի գործադրելի երկու չաբթի թագուհիին կրնայ պահ մը նստիլ. — կը ծանուցուի թէ Հնդկաստանի մէջ չարաթը 14,000 մարդ կը մեռնի ժամ–

ախտէ. — Ութսոյ պայմանագրութիւն մը պիտի ստորագրուի, որու համաձայն Անգլիացիք Ցունիս էին Զինուժերուն պիտի վերադարձնեն Թրէնսվալ–Փըքրինի երկաթուղին, Բրիտանացի, Գերմանացի եւ Ցափոնցի մէկմէկ սպայ միանգամայն անօրէն պիտի անուանուին, որպէս զի վնասուորական փոխադրութիւններու հնկեն դորչափ դաշնակից զօրքերը մնան. — Զինացի զօրաց եւ ազգատոհմիներու միջեւ մակաւատարիս մը տեղի ունեցած է եւ ապստամբները չաղթուած են, իրենց պետն ալ վիրաւորուած եւ գերի բռնուած է. — Մեծ սով եւ թշուառութիւն կայ, Կըրսոյի, Թրանսվալի, այսինքն Հոնսպարիոյ արեւելեան նահանգին մէջ. կառավարութիւնը հրամայած է վաթսնեթէս եւ գործ բաժնել. Սովալուկ բնակիչներն ալ ճամբաներու չինութեամբ պիտի զբաղեցուին. — Ցրանքեւիտսլանտ Դաշնակցութեան յանձնաժողով մը անցեալ չաբթու նախագահ Լուպպէրսերկայանով պատկերագիրքը (ալպոմ) մատոյց, ուր ներկայացուած են Վիքթոր Հիւկոյի հարիւրամեակին առիթով Հնոմի մէջ կատարուած հանդէսները. Թագաւոր վրայ եւ երբեակ Զինակցութեան առաջնորդ նորոգման վրայ խօսելով կը բազդէ անոր արդի ձեւով նորոգման պէտ, վասնզի անոր յօդուածները, կ'ըսէ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի ներգոյ Ցրանսայի կը վերաբերին այլեւս չունին գոյութիւն, հետեւապէս փոխուելու է անոր լեզուն. Ցրանսայի եւ Իտալիոյ մերձեցումը կարեւոր երեւոյթ մըն է, կ'ըսէ, եւ անհետանալու աղետալի ազդեցութիւնը կը զգուշացնէ. Ստակին կ'ըսուի թէ վերակացութիւնը իր նախկին ձեւով պիտի նորոգուի վեց տարուոյ համար. — Գրեթէ բոլոր Ռուսական թերթերը ցաճուելութեամբ կ'ընդունին Անգղիացի եւ Ռուս վաճառականներու եւ տարազագործներու ժողովին վրայ, որ Լոնտոնի մէջ գումարեցաւ երկու պետութիւններուն միջեւ կատարուած առեւտրական չարժման մեծ զարկ մը տալու միջոցներն ուսումնասիրելու նպատակով. — Թօքիօի մէջ Բորբայի գահաժառանգ իշխանին այցելութեան կը սպասուի. Կ'ըսուի թէ իշխանը Բորբական վագր մը նուէր պիտի տանի Ճափոնի գահաժառանգ իշխանին. Բայց այս այցելութեան հաճոյքը կը նուազի սակայն որ Բորբայի կայսրը Ռուսական դեսպանին ընդդիմութեանն համար պաշտօնական ընդունելութիւն մը տուաւ իր Արտաքին գործերու նախարարը որ Ճափոնասէր է. — Սպանիոյ թագաւորը, որ երկու չաբթէն չափահաս կ'ըլլայ, անցեալ չաբթէն սկսելով ներկայ կը գտնուի նախարարական խորհուրդներու, որոնք ամէն հինգշաբթի կը գումարին պալատան մէջ. Սկսաւ նաեւ քանի մը օր առաջ ներկայ գտնուիլ ամէն օր, երբ Սիներ Սակասթա եւ ուրիշ նախարարներ առորագրելի արքայական հրամանագիրներ կը բերեն խնամակալ Թագուհիին եւ տեղեկագիրներ կը մատուցանեն գործերու ընթացքին վրայ.

ԴՐԱՄԱԿԱՆ

Գանոլիտէ	28 15
Բաւիղեի երկաթուղի	112 75

ԴՐԱՄԱ և Օսմ. ոսկի 100է

Մէճիտիէ	108 08	Ռեզալիէ	87 24
Մէճալիք	102	Ռիւճիք	51 07
Մանր արծաթ	103 15	Անգլ. ոսկի	110 03
Լուծոխոշ թղթ.	90	Մահէր թղթ.	98 58

ԿՈՄՏԱՆԴՈՒՊՈՒԼԻՍ

Ի տգարան ս. ցանկ գօցաչեան

Ֆրեմանթըլար եղբայրը, Ամերիկա Դաճ